

TIDSKRIFT
FÖR
KYRKOMUSIK
OCH
SVENSKT GUDSTJÄNSTLIV

N:o 4 / Årgång 12

December 1937

C. W. K. GLEERUPS FÖRLAG / LUND

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

UPPSATSER

	Sid.
<i>Adell, A.</i> : Liturgiska andakten i skolan och ungdomskretsen...	1
—»— Liturgien och den gregorianska sången	97
—»— Koralsång — Kyrklig allsång	145
<i>Cnattingius, Bengt</i> : Kyrklig konstlitteratur 1936	65
—»— Kyrkomusikutställningen i Berlin	164
—»— Svensk kyrkokunskap	177
<i>Cnattingius, Hans</i> : Biskop Botvids förklaring	153
<i>Dahlquist, Sixten</i> : Kyrkokonst 1936	59
<i>Foss, Julius</i> : Dietrich Buxtehude 1637—1707	49
<i>Giertz, Bo</i> : Kyrkoårets aftonböner	178
<i>Hedar, Josef</i> : »Fest der deutschen Kirchenmusik	161
<i>Lundblad, Emil</i> : Svensk kyrkopostilla	131
<i>Peters, Knut</i> : Önskemål inför koralboksrevisionen	3
—»— Nya Testamentet på svenska	31
—»— Koraler till Nya Psalmboken	67
—»— Gläd dig du Kristi brud	109
—»— Utgivande av liturgiska musikhandskrifter	164
<i>Rald, N. J.</i> : Kunsten i Menighedens Tjeneste	15
<i>Rosenquist, Carl E.</i> : En bok om Buxtehude	129
<i>Runbäck, Albert</i> : Koraler till Nya Psalmboken	67
<i>Sandblad, Nils Gösta</i> : Helig Korskyrkan, Dalby	79
—»— Bergspredikan	175
<i>Svanholm, Set</i> : Svenskt körarbete under 1936	54
<i>Weman, Harry</i> : Orgelkonst	77
<i>Ahlén, Waldemar</i> : Svensk orgelkonst 1936	26
<i>Amark, Mats</i> : Kyrkklockor och klockringning	115

RECENSIONER

ANMÄLD LITTERATUR

	Sid.		Sid.
<i>Adell, A.</i> : Nya Testamentet på svenska 1526	31	<i>Andersson, Harald</i> : Om guds-tjänstliga bruk och ceremonier	86
<i>Adell, A.</i> och <i>Peters, K.</i> : Kyrko-årets Aftonböner	178	<i>Beskow, Natanael</i> : Nutidsmänni-skan och religionen	42
<i>Anderberg, Algot</i> : All nåds Gud	138	<i>Bolin, Sture</i> : Skånelands historia	38

	Sid.		Sid.
<i>Brodde, Otto:</i> Johann Crüger ...	133	<i>Källström, O.:</i> Medeltida silverax	37
<i>Brüssau, Adolf:</i> Martin Rinckart	133	<i>Lietzmann, Hans:</i> Messe und Her-	
<i>Bärnwick, Franz:</i> Die Orgel zu		renmahl	137
Weingarten	139	<i>Linderoth, Fred och Norbrink, Sven:</i>	
<i>Candole, H. de:</i> The Sacraments		Den svenska kyrkan	177
and the Church	136	<i>Ljunghoff, Johannes:</i> Vår kristna	
Deutsche Kunst	142	tro	141
<i>Dunlop, Colin:</i> Processions	132	Lorenzer Orgelbüchlein	139
<i>Elander, Caisp:</i> Vägen till trygghet	41	<i>Luther, Martin:</i> Guds ord och	
<i>Fernström, John:</i> Dietrich Buxte-		löfte	42
hude	129	<i>Mattaei, Karl:</i> Vom Orgelspiel ...	139
<i>Forssell, Karl-Erik:</i> Öppna dörrar	88	Neue Paramentik	89
Greiner-Bibel, Die	89	<i>Nilsson, John:</i> Lagen och löftet	137
<i>Grohne, Ernst:</i> Die bremischen		—: Kyrkoåret i text och bilder ...	141
Truhen	38	<i>Parsch, Pius:</i> Der Wochenpsalter	
<i>Gurlitt, Willibald:</i> Joh. Seb. Bach	35	des Breviers	86
<i>Hallio, Kustaa:</i> Suomalaisen Vissi-		<i>Paul, Emil:</i> Das kirchliche Orgel-	
kirjan virret	35	spiel	141
<i>Haupt, Georg:</i> Rudolf Koch	142	<i>Puniet, Dom Pierre de:</i> Das rö-	
<i>Hebert, A. G.:</i> The meaning of		mische Pontifikale	134
the epiclesis	134	<i>Rasmussen, Sigrid:</i> Skolesang ...	188
—: Liturgy and society	134	<i>Rosenquist, Carl E:</i> Orgelkonst... 77	
—: The Parish Communion	134	<i>Rubardt, Paul:</i> Alte Orgeln er-	
<i>Heiler, Friedrich:</i> Urkirche und		klingen	35
Ostkirche	136	<i>Rydbeck, Monica:</i> Skånes sten-	
<i>Hesselbacher, Karl:</i> Paul Gerhardt	133	mästare före 1200	38
<i>Hindelnany, Friedrich:</i> Konstanzer		<i>Stahl, Wilhelm:</i> Dietrich Buxte-	
Reformatoren und ihre Kir-		hude	87
chenlieder	133	<i>Sjöbeck, Märten:</i> Skåne	38
<i>Kielland, Thor, B.:</i> Fröydis Haa-		<i>Selin, Elis:</i> Luthers psalmer	35
vardsholm	38	<i>Wangö, Joel:</i> Till kamp och seger	41
<i>Kloster, Robert:</i> Stavangerrenäs-		<i>Waetzoldt, W.:</i> Dürers Ritter,	
sansen i Rogalands Kirker ...	36	Tod und Teufel	37
Korta anmälningar	43	Werk und Stoffe	142
Kunst und Kirche	189	<i>Ysander, Torsten:</i> I Göteborgs	
Kyrkopostilla, En svensk	131	domkyrka	184

ANMÄLD MUSIK

	Sid.		Sid.
<i>Anrep-Nordin, Birger:</i> I Guds hän-		<i>Osiander, L.:</i> Jesus Krist, vår	
der	188	Frälserman	33
<i>Buxtehude, Dietrich:</i> Preludium och		<i>Pachelbel, Johann:</i> Sieben Cho-	
Fuga	32	ralpartitet	33
—: Sänd ut din ängel	185	<i>Praetorius, Michael:</i> Wie schön	
<i>Müller, Sigfrid Walther:</i>	33	leuchtet der Morgenstern	33
<i>Olson, Daniel:</i> Två koralfantasier	185	<i>Raasted, N. O.:</i> Julekantate	185

	Sid.		Sid.
<i>Raasted, N. O.</i> : Paaskekantate	185	<i>Wikander, D.</i> : Vak upp min själ	
<i>Telemann</i> : 12 leichte Choralvorspiele	33	giv ära	33
		—: Sång i december	188
	Korta anmälningar	34, 186, 187, 189	

REDOGÖRELSE OCH MEDDELANDET

	Sid.		Sid.
Krönika	44, 90	Nya orglar	95
Val	47, 94, 191	Årets nya organister	179
Kyrkosångens Vänners årsredogörelser	82	Sångveckor	180
Meddelanden	94, 143	Anmälan	192

BILAGOR

Kyrkokalender till Nr I, II, III, IV.	Evangelisk Tidegård: Adventsvesper till Nr IV.
<i>K. Peters</i> och <i>A. Runbäck</i> : Koraler till Nya Psalmboken till Nr II.	<i>Pär Siegård</i> : Bergspredikan (Lös konstbilaga) till Nr IV.

II
Tidskrift för Kyrkomusik och Svenskt Gudstjänstliv
Organ för Kyrkosångens Vänner

UNDER MEDVERKAN AV
INTENDENTEN BENGT CNATTINGIUS, LINKÖPING, OCH
KYRKOHERDEN, TEOL. LIC. KNUT PETERS, SÖNDRUM

UTGIVEN AV
DOMKYRKOVICEPASTOR ARTHUR ADELL, LUND

Tidskriften utkommer med 48-sidiga nummer 4 gånger om året, nämligen
i februari, april, september december.

Red. adr.: *Bredgatan 14, Lund. Tel. 658.* Exp. adr.: *C. W. K. Gleerups förlag, Lund. Rt. 111. Postgiro 30843.*

Prenumerationspris: i bokhandeln eller direkt från förlaget: kr. 4: 50 pr år.

Annonspris: 20 öre pr mm. enkel spalt.

Rabatt vid större annons och vid upprepning av annons i flera nummer.

Detta nummer innehåller: Domkyrkovicepastor *A. Adell*, Lund: Koralsång — Kyrklig allsång. — Teol. Lic. *H. Cnattingius*, Uppsala: Biskop Botvids förklaring. — Domkyrkokapellmästare *J. Hedar*, Lund: Fest der deutschen Kirchenmusik. — Kyrkomusikutställningen i Berlin. — Kyrkoherde *K. Peters*, Söndrum: Utgivandet av våra musikhandskrifter. — Amanuens *N. G. Sandblad*, Malmö: Bergspredikan. — Intendent *B. Cnattingius*, Linköping: Svensk kyrkokunskap. — Stiftsadjunkt *B. Gertz*, Linköping: Kyrkoårets aftonböner. — Årets nya organister. — Sångveckor. — Recensioner. — Korta Recensioner. — Meddelanden. — Anmälan.

ORGELFABRIKEN GEBRÜDER RIEGER

Orgelvirtuosen Bruckner vid sin
Rieger-Organ.

**JÄGERNDORF, TJECKOSLOVAKIET och
MOCKER O-S. TYSKLAND,**

bygger världsberömda kyrkorglar.

Underfirmans 63-åriga verksamhetstid ha inalles 2.700 orgelverk byggts och monterats i alla världens kulturländer, bl. a. de stora orglarna i Wien Konzerthaus, Wien Musikverein, Wien Stefansdom, Salzburg, Mozartum, Karlsbad Grand Hotel Pupp, Paris Hotell Majestic etc.

Till Sverige ha hittills levererats följande orglar, vilka av landets främsta auktoriteter på området erhållit de bästa vitsord med avseende på material, utförande, klangskönhet och prisbillighet: Mora, Ilsbo, Gnarp, Borlänge, Vittaryd, Skattungsbyn, Evertsberg, Hassela, Kungsör, Forsa, Tännö, Hammarö, Röddön, Karlstad, Gräsmark, Vagnhärad, Vamlingbo, Göteborg, Leksand, Gustafs, Lit, Dannäs, Mörsil, Gåsbornshyttan, Högas, Resteröd, Ålga, Undersakar. — I Finland: Helsingfors, Konservatorium (2 orglar), Helsingfors-Fabrikspark (73 stämmor), Viborg (76 stämmor), Geta, Hangö, Pörtom Lappträsk, Saltvik, Inga, Fagerstad, Replot och andra svenska församlingar.

DISPOSITIONS- OCH KOSTNADSFÖRSLAG GRATIS OCH UTAN FÖRBINDELSE

J. W. Grön lunds Orgelfabrik

Kåge, Tel. 27.

Tillverkning av Piporglar i modernaste utförande för kyrkor och kapell.

Orgelharmonium för hem och skolor. Renovering och stämning av äldre orgelverk.

Insättning av elektriska orgelfläkter.

Fina intyg av framstående musikdirektörer och kyrkomyndigheter.

Förslag kostnadsfritt på begäran.

K Y R K O R G L A R

Tillverkar orglar med absolut hållbart och tillförlitligt system. Insättning av elektrisk bältdrift med tyst gång och ringa strömförbrukning. Omställningar o. ombyggnad av äldre verk utföres. Billiga priser.

Över 30-årig praktik i in- och utlandet.

Infordra anbud från

John Grönwall,
Orgelbyggare.

Tel. 94. Lilla Edet. Tel. 94.

Koralsång — Kyrklig allsång.

Allsång är ordet för dagen.

Allsång är den just nu populära sången.

Man förvånar sig över att ett ord kan få skaror av människor att lystra. Saken bakom ordet är ju icke av i dag. Den har funnits länge nog under namn av unison sång. Var det verkligen bara det slagkraftiga ordet man väntade på, ordet som kunde bli den paroll, vilken alla ville samlas kring och alla följa? Så förhöll det sig naturligen icke. Varje folkrörelse har sin historia och sina historiskt givna förutsättningar. Så är det också med den i god mening folkliga rörelse, som nu med en väldig kraft och bredd går fram under allsångens namn och fana.

Vi kunna gärna erinra om några tidigare försök, som gjorts i liknande riktning i vårt land. För en mansålder sedan samlade Alice Tegnér gamla och unga till allsångsaftnar under parollen: Sjung svenska folk. I vilken hög grad hennes arbete varit av banbrytande betydelse förstår man om man erinrar sig de väldiga upplagor i vilka den av henne redigerade sångsamlingen: »Sjung svenska folk» har utgått och alltjämt utgår. Men den stora ılossningen kom icke den gången.

Ännu var mycket arbete att utföra. Hennes intentioner ha emellertid upptagits och troget förts vidare inom olika samhällsskikt. Kanske bör man här allra först erinra om den insats som folkhögskolorna utfört, när det gällt att röja upp med fördomar emot allsången. Naturligtvis har all skolundervisning haft en grundläggande betydelse för att lära vårt folk att sjunga. Men kanske ingen skolform har lärt folk att glädjas åt sången, så som just folkhögskolorna, för vilka sången varit och är icke blott ett undervisningsämne bland andra eller en punkt på avslutningens och högtidernas program utan en umgäncesform.

Andra pådrivande orsaker till allsångens starka frammarsch just nu är givetvis de under de sista två decennierna organiserade blandade körförbunden. Genom dem har kvinnorösten fått sin plats och givna uppgift i de sjungandes gemenskap, då det gällt flerstämmig sång. Då mansrösterna och kvinnorösterna sammanfogades var den stora allsångkören skapad. Om dessa förbund än hava haft den flerstämmiga sången på sitt program och till sin egentliga uppgift, ha de genom sitt arbete dels uppodlat själva sånglusten, dels ha de också inom sina leder, vid samkväm, på färderna till och från högtiderna, givit den unisona sången en plats.

Vad särskilt kyrkosångsförbunden angå så ha dessa självskrivet tagit till en väsentlig uppgift att öva och deltaga i den enstämmiga folksången av gudstjänstlig karaktär. Det är otvivelaktigt att den påtagliga tendens till livligare och smidigare sång

vid gudstjänsterna som, andra erfarenheter till trots, kan iakttagas på åtskilliga håll inom vår kyrka, är en följd bl. a. av kyrkosångsförbundens strävanden.

När man efterforskar de samverkande orsakerna till allsångens snabba framväxt bör man säkerligen icke glömma den av mycken idealitet burna folkbildningsrörelsen, kanske icke minst inom Arbetarnas Bildnings Förbund, andra liknande organisationer att förtiga. Man behöver icke länge vara tillsammans med medlemmar från dessa folkrörelser för att bli varse den omedelbara lystning de visa, när det blir tal om allmän sång.

Vilka orsakerna än ytterligare kunna vara — allsången är ett faktum. På en folkligare och bredare basis än någonsin tidigare går den fram. På Skansen samlas om sommarkvällarna i det fria tiotusenden bara för att få sjunga. Och under hösten har allsången dragit fulla hus runt hela Sverige kväll efter kväll.

Vad kan komma ut av detta? Skall allsångsrörelsen bli en ansats, som snart eller långsamt ebbat ut, eller skall den kunna medverka till ett musikaliskt genombrott i vårt folk, som förvandlar åtminstone sången till gemene mans egendom, och skänker musiken i allmänhet den position i folklivet, som den borde äga och som man med avund kan konstatera hos med oss besläktade folk.

Det kanske kan vara behändigt att som svar på den frågan bara hänvisa till ledningen och lägga ansvaret på dem, som tagit upp saken, eller på dem som till äventyrs organisera rörelsen. Givetvis beror i hög grad rörelsens framtid av de personliga krafter som ställa sig till förfogande för allsången. Knappast något kan i så hög grad bero på de rent personliga kvalifikationerna hos ledaren, som varje slag av sång. Det gäller att sammansvetsa och entusiasmera skarorna. Det gäller att förmedla till dem intrycket av att sången är en källa till glädje. Men det gäller också, om icke det hela skall urarta till skral eller självdö, att fostra och musikaliskt sett höja denna oberäkneliga, alltid växlande och heterogena skara, som en tillfälligt sammansatt sjungande menighet utgör. Och denna fostran måste, i varje fall i begynnelsen, ske maskerat, utan skolmästaraktigt pedanteri. Sådan fostrargärning är icke var mans sak.

Det finnes all anledning att hoppas att goda allsångsledare skola framträda och det finnes all anledning att önska dem framgång i deras betydelsefulla verk.

Också kyrkan har anledning att hoppas därpå. Det finnes däremot ingen rimlig anledning för kyrkan att stå vid sidan om allsångsrörelsen och se snett eller surt på den. Hon bör erinra sig ordet:

»Wo man singt, dort setzt dich nieder,
böse Menschen haben keine Lieder»

Kan allsångsrörelsen väcka lust till att sjunga och hjälpa människorna bort från den avita föreställningen att det är barnsligt att sjunga med, eller en sak bara för de musikaliskt högst utrustade och bildade, så kan därav endast komma gott för kyrkan och för sången inom hennes murar. Vi ha alltför mycken blyghet och försagdhet kvar hos våra kyrkogångare innan de kunna kallas goda kyrkosångare. Kyrkan har skäl att vara glad om man börjar att sjunga utomkring hennes murar. Det skall icke dröja länge innan det märkes på sången under hennes valv.

Men det vore kyrkan ovärdigt och i direkt strid med hennes bästa traditioner att icke själva taga del i arbetet på att göra vårt folk till ett sjungande folk. Allsången utom kyrkan bör ge anledning till förnyade ansträngningar också från deras sida, som utbildats till att väcka och fostra sången på den gudstjänstfirande menighetens läppar. Det finnes många goda tecken till att dessa ansträngningar redan göras och krönas med framgång, även där de icke kungöras med fet rubrikstil i dagspressen.

I det nuvarande läget kan det vara skäl att erinra om att församlingsmässig, enstämmig sång alltid har hört samman med Kristi kyrka. Hon är det äldsta »Samfundet för unison sång». Varhelst hon har gått fram har hon fört med sig den apostoliska förmaningen i Kolosserbrevet kapitel 3: »undervisen och förmanen varandra i all vishet, med psalmer och lovsånger och andliga visor och sjungen med tacksägelse till Guds ära i edra hjärtan».

Hon har tagit med sig förmaningen på så sätt att hon omsatt den i handling. Allt ifrån kyrkans födelse, sådan den förtäljes i hennes heliga urkund, klingar menighetens och de enskilda troendes sång. Den sista samvaron mellan Herren och hans lärjungar avslöts med lovsången ur psaltaren, som de själva lärt sig som barn och som hörde påskhögtiden till. Det låg en ton av lovsång kvar i lärjungarnas hjärtan när de gingo ut från nattvardsbordet till kampen och lidandet och döden.

Lovsången levde hos den första kristna församlingen då det gick den väl. Boken om Apostlagärningarna visar det. Då kommo de trogna tillsammans i hemmen, bröto bröd och åto med fröjd i hjärtats enfald och lovade Gud.

Men också när fångelset blev lärjungarnas lott följde dem sången dit in. I Filippi sutto Paulus och Silas fångna, ännu vid midnattstiden voro de stadda i bön och lovade Gud med sång, och de andra fångarna hörde på dem.

Så grundades i den första kristna församlingen äktenskapet emellan kyrkan och sången. Föreningen har aldrig upphört. Kyrkan och den enstämmiga sången äro årsbarn i vårt land. När kristen tro först predikades här ljöd den gudstjänstliga sången samtidigt. Sången har haft tider av livskraft och av vanmakt. Alldeles utkastad ur kyrkan har sången aldrig varit. Helt död har kyrkans koral icke varit ens under de djupaste svaghetspe-

rioderna. Enligt vår kyrkas ordningar är den enstämmiga församlingssången en omistlig del i varje gudstjänst.

Ett utomordentligt stort och rikt arv av sång och ton har den kristna kyrkan samlat. I vår svenska psalmbok och dess koralbok ha vi, utan att vi behöva söka länge, en den allra rikaste sångsamling för unison sång. Den våga vi med bästa samvete anbefalla var man. Här hava de förnämsta av kristenhetens andar lämnat sina tributer den sjungande församling till gagn och uppbyggelse. Att umgås med psalmboken är att levandegöra stora historiska minnen och att leva sig in i det kristna trosarvets skiftande utgestaltning och att umgås med den kristna kyrkans hjältar.

När man talar om medel för att väcka intresset för psalmsången i kyrkan hör man ofta sägas att psalmsången icke vaknar till ny styrka igen förrän en väckelse kommer. Det har sina vanskligheter att ta upp till granskning ett sådant yttrande. Det är ingalunda lätt att klarlägga vad som med rätta kan betecknas som väckelse, och vad som icke bör räknas dit. Därom kan man disputeras i det oändliga. Men det är detta till trots värt att man något närmare synar påståendet.

Visserligen är det icke svårt att finna belägg för att väckelserörelser återväckt eller uppväckt psalmsången såsom en menighetens angelägenhet. Det kändes för de uppväckta naturligt och nödvändigt att ge uttryck för sitt nya liv och att bekänna sin tro i en samfällid sång. Så väckte ju reformationen församlingsången till nytt liv åtminstone i Tyskland och i Danmark. Berättelserna från genombrottsåren i Malmö visa detta.

Så säkert betygd är väl icke någon allsångsvåg i samband med reformationen i Sverige. Här äro källorna märkvärdigt tysta. Den i jämförelse med Tyskland och Danmark påtagligt sparsamma psalmdiktningen i Sverige tyckes snarare tyda på att psalmsången som gemene mans sak icke hört till de framträdande dragen i den svenska reformationens väckelse.

Däremot är det påtagligt att de stora svenska folkväckelserna under förra århundradet gingo fram under sång och födde ny sång och väckte lust till sjungande. Detta gällde både de inomkyrkliga och de frikyrkliga rörelserna. Den västsvenska schartauanismen sjöng sin psalm lika fast som de mellansvenska rörelserna sina sånger av olika art.

Men väckelserörelse och ny håg för sång äro dock icke identiska. Väckelser ha icke alltid pånyttfött menighetssången. Man kan blott erinra om det svala intresse för sången som Oxfordrörelsen visar.

Man bör också erinra sig att under långa år i församlingarnas liv, vilka icke präglats av »väckelse», har det andliga livet icke sällan hållits uppe av menighetens trosvissa sång. I tider av nytt intresse för menighetssången finnes ingen anledning att glömma den sång som på så sätt levat och som ännu lever inom kyr-

kans murar, eller att sitta med armarna i kors och vänta att väckelsen skall komma med ny sång i församlingen.

Det är nu i varje fall uppenbart att då allsångsintresset vaknar runt omkring kyrkan, så måste kyrkan med nytt allvar be-sinna att kyrkosången är en henne ålagd uppgift. Det är av vikt att dessa människor som under allsångsstunderna värmts för gemensam sång icke stötas bort, när de komma till kyrkans gudstjänster, därigenom att sången där klingar slöare och livlösare än utanför kyrkan. Sångglädjen som väckts får icke dödas i gudstjänsten. Allsångsrörelsen aktualiserar ytterligare problemet om den gudstjänstliga sången, vilket vid flera tillfällen upptagits till behandling i denna tidskrift.

Kanske kan man inför det nya läget fråga sig: Har kyrkan behov av allsång? Skall kyrkan lyfta in allsungen inom sina murar? Vilka nya uppgifter ålägger den nya situationen kyrkans tjänare?

Först ett litet försök att klargöra innehållet i de allmänneligen brukade termerna. Ett sådant försök kan vara så mycket mera av behovet som ordet allsång understundom mötes med en axelryckning, såsom något mindervärdigt, och ovärdigt att sammanställas med begreppet kyrka.

Den gamla termen var *unison sång*. Det är den som närmast blivit ersatt med ordet *allsång*. En jämförelse dem emellan låter ju förstå att man nu gärna vill betona att *alla* skola vara med. Ingen behöver känna sig utesluten, om också hans resurser äro små och hans musikaliska bildning icke fulländad. Detta är en icke oväsentlig sak. Det är för kyrkans vidkommande i stället en högst betydelsefull angelägenhet att menigheten verkligen lär sig förstå att sången är en rättighet för var man, en del av de kristnas allmänna prästadöme, ty i sången bär församlingen fram sin bön och gör sin predikan eller meditation. Vi undervisa varandra, för att tala med Paulus, med psalmer och sånger, men framför allt: vi frambara vår samfällda bön inför Gud i sången. Detta är var mans sak. Ingen skall känna sig stå utanför.

Men allsungen i kyrkan har under tidernas lopp visat sig innebära en risk. Ivern att få alla med i sången kan leda till att sången blir skrål, som förstör andakten och hindrar bönen. Allas sång i kyrkan kan bli en fiende till gudstjänsten.

Den faran är inte alltid beaktad. För något år sedan kunde man läsa ett prästerligt uttalande i en kyrklig veckotidning, tydligt präglad av pessimism beträffande församlingssången. Psalmvalet i gudstjänsten måste enligt författaren göras på sådant sätt att endast de allra mest sångbara psalmerna utvaldes, ty — ungefär så föllo orden: »Nu är det inte fråga om *vad* man sjunger, utan *att* man sjunger».

Det är icke ett estetiskt snobberi att underkänna en sådan uppfattning av sången i gudstjänsten. Det är verkligen ej likgiltigt *vad* man sjunger, eller hur man sjunger, när man sjunger i

gudstjänsten. Vi ha kommit till Guds hus för att bedja och för att mottaga Guds ord, och det som hindrar oss härvid har icke rätt till plats i gudstjänsten. Därför kunde man säga att sången i gudstjänsten skall vara icke blott allsång utan unison sång.

Unison sång är icke blott allas sång, den är också allas ens-ljudande, samstämda sång. Det betyder naturligen närmast att den är folkligt enstämmig. Och rent praktiskt sett betyder det att det blir en unison sång när en var frivilligt avstår från att hävda sin personliga mening och uppfattning om det rätta sättet att utföra sången, och i stället underordnar sig den förelagda melodien, den förelagda rytmen och det förelagda tempot och visar en viss moderation i tonstyrkan.

I detta skiljer sig givetvis den unisona sången ej från allsången. All ordnad sång av flera kräver att den som är ovisst om melodins gång eller om den rätta rytmen eller det rätta tempot iakt-tar försiktighet och lyssnar uppmärksamt till »försångaren». Vad så tonstyrkan beträffar, är det än viktigare i den kyrkliga unisona sången än i den utomkyrkliga allsången, att ingen överbjuder den andre. Det är mycket frestande för en med kraftiga röstresurser begåvad och i koralboken och svenska mässan bevandrad kyrko-gångare att försöka rycka upp den klena församlingssången genom att till det yttersta utnyttja sina egna resurser. Sådana stor-sångare, vilkas jätteröster överbjuda menighetens kör, borde minnas Birgittas kloka ord: »I Guds hus skall den ene icke förhäva sig över den andre». Man har understundom försökt sig på att framställa honom »som sjöng i kyrkan», för att bruka den terminologi som överste Mellander skapade, såsom en beundransvärd företeelse. Det är naturligtvis i stället så att han är en farlig fiende till den unisona sången. Han är en person, som bör bli uttittad. Den gudstjänstliga sången är till sitt väsende körsång i den bemärkelsen, att rösterna skola sammansmälta till en korisk enhet, där man icke kan urskilja de enskilda rösterna.

Men i dessa stycken skiljer sig den unisona sången ännu icke från allsången. Utöver de ovan resta kraven kan emellertid av den unisona gudstjänstliga sången fordras att den är församling-ens bön och bekännelse.

Djupast sett är all slag av sång i viss mening en bekännelse. Sången, liksom överhuvud taget talet, avslöjar människan enligt det bibliska ordet: Ditt uttal röjer dig. Den sång som en människa älskar att sjunga avger ett vittnesmål om den stil, den livsföring, den tankevärld och den grad av musikalisk bildning som präglar henne. Då man textligt eller musikaliskt känner sig tillfreds med en viss sång, sjunger man den med intensitet, med »övertygelse», med »hjärtat». Det blir ett uttryck för personligheten, för övertygelsen, tron eller den andliga mentaliteten överhuvud. Hur var icke Marseljåsen en politisk bekännelse, när den först brusade på Paris gator. Man kan nog travestera ett gammalt ordstäv och hålla före: Säg mig vad du helst sjunger och jag skall säga dig

vem du är och i vilka kretsar du umgås. Detta gäller ju också skiftningarna som finnas inom den religiösa musiken. Den ene älskar den lutherska koralen från reformationsårhundradet. Den andre älskar den anglikanska väckelsesången. Var prästens hjärta är, gör han allom uppenbart genom sin psalmvalslista. Den är också en öppen bekännelse, dogmatiskt och musikaliskt.

När nu psalmen ljuder i kyrkan så måste den uppfattas som församlingens bekännelse och bön. Den måste fattas icke blott som en musikalisk bekännelse, en bekännelse till viss stil, utan som en hjärtats bön och bekännelse inför Gud, en yttring av själva kristenlivet, det fördolda livet med Kristus i Gud.

Församlingssången i kyrkan fyller icke allenast en musikalisk uppgift utan en liturgisk. Därför blir den en unison sång icke blott i så måtto att den är enstämmig, utan så att den skall komma från hjärtan som äro stämda på samma sätt, och från människor som äro ens till sinnes med varandra i Kristus Jesus. Den sången bör heta *koralsång*, därför att det namnet binder sången samman med koret, d. v. s. med rummet som helgats av Guds ord åt bön och bekännelse. Koralsången är en på ett särskilt sätt kvalificerad allsång, med ett bestämt innehåll, en bestämd syftning och bestämt mål.

Det synes mig också klart att den stund som ägnas åt övandet av sådan koralsång bör heta *koraltund*. Själva namnet anger avsikten: att föra in i den kyrkliga psalmens text och i koralens melodi och att ställa båda in i sitt sammanhang i den kristna församlingens gudstjänst, såsom uttryck för menighetens bön och bekännelse.

Detta skiljer alltså koraltunden från allsångsövningen. Medvetandet härom bör också bestämma själva sättet för koraltundens anordning.

Psalmen måste ju övas. Man kan icke nog ofta upprepa att ingen melodi är medfödd, icke ens Tryggare kan ingen vara. Om barnen kunna sjunga den så beror det av att de ha brukat den flitigt i skolan, hemmet och söndagsskolan. Så måste också de kyrkliga melodierna i koralboken och mässan övas och övas flitigt.

Men därvid måste man minnas att själva övandet lätt nog innebär en profanering av texten som bön och bekännelse. Att avbryta en psalmvers, som icke sjunges korrekt, är dock att avbryta en bön. Att ideligen upprepa en kadens i en koral till en viss psalmtext är att likasom otåligt upprepa en bön. Detta kännes otillfredsställande för den som lärt sig att bedja sin psalm. Man kan alltså icke i koraltunden utan vidare införa sångundervisningens eller »allsångens» metoder.

Men det ges andra vägar. Gäller det att öva en ny melodi, som är helt eller relativt okänd för församlingen, så kan man spela den för menigheten på orgel eller fiol. Gäller det en känd men misshandlad melodi, (ex. nr 3 i psb.) som man vill korri-

gera, kan man därvid göra församlingen uppmärksam på de felaktigt behandlade ställena och spela dessa fraser och bedja församlingen nynna med i melodien. Låt sedan en ensam röst sjunga en vers och låt om möjligt en kör, eller en grupp av säkra sångare, sjunga en följande vers med noggrant iakttagande av att texten och innehållet kommer till sin rätt. Brukas vid övning orgel eller piano kan man icke nog varna för att använda flerstämmigt ackompangemang. Endast melodien bör spelas, gärna i oktaver. Uppmana så församlingen att sjunga den följande versen med, men så svagt, att kören leder och låt församlingen sedan öka röststyrkan i följande versar. Iakttaga ledare och kör vid övningen att sången för dem blir uttryck för bön och bekännelse så skall förvisso också församlingen själv snart känna sig uppfordrad till att sjunga på samma sätt. Då ger det sig rätt naturligt att psalmen och koralstunden slutas med en kort bön eller ett Fader vår. På liknande sätt övas mässans musik. På sådana vägar kan koralövningen bli ej blott en musikalisk övning utan också en övning i gudaktighet. Och den naturligaste platsen för denna övning blir koret, det invigda gudstjänstrummet, även om den gärna också kan förläggas till församlingssalen eller ungdomskretsens mötesplats eller till hemmet.

Men det synes mig uppenbart att man just nu på för kyrkomusiken ivrande håll bör göra sig den frågan om man icke utöver koralstunderna kan ha behov av något som man skulle kunna kalla för *kyrklig allsång*. Därmed menar jag att man borde pröva om allsångsaftnar av kyrklig art skulle motsvara ett behov i vår tid. Jag tänker mig dem såsom förlagda till ungdomskretsarna och till församlingsaftnar. Icke i kyrkan men i församlingshemmet eller i andra lämpliga rum.

Vid denna kyrkliga allsång skulle det vara plats för den andliga folkvisan. Det finnes gott om sådana, men huru många känna dem? Jag undantar naturligtvis »Till Österland». Men huru många vet att den har ett religiöst innehåll? Huru många känna den vackra dalvisan: »Om sommaren sköna» eller Brunkebergsvisan, »St. Örjans visa»? Här vore en plats för de enkla och vackra andliga kanons, vi äga eller de trohjärtade visorna ur *Piæ cantiones*, såsom *Dies est lætitia*, eller sången om Zacheus gästabud för att bara nämna några. Dessa andliga sånger äro allt för goda för att de skola längre ligga glömda. De kunde ha en god uppgift att fylla i umgänget kristna människor emellan.

Kunde vi inte nu i advent ägna en församlingsafton åt frågan: »Vad skola vi sjunga därhemma i jul?» Och så börja med de redan förut kända julsångerna och fortsätta med någon eller några mindre vanliga — det finnes ju nu så otroligt många vackra och värdefulla sånger för julen med verkligt god text till. Se bara i sångsamlingen »Skolkören» och i »De ungas hymnarium», i »Dikt och ton» och andra.

Naturligtvis vore det till fördel för sådana församlingsaftnar

om man kunde få gamla och nya julsånger utgivna på billiga blad med omsorgsfullt redigerad text och melodi på liknande sätt som allsångsrörelsen har ordnat för sig.

Låt sedan den församlingsaftonen avslutas med någon mindre vanlig julpsalm. Tag exempelvis nummer 62. Där kunde en ensam röst och kör först sjunga tre, fyra versar och församlingen blott svara i omkvädet »Åra vare Gud». I de sista versarna skulle församlingen säkerligen kunna följa. Efter en sådan församlingsafton kunde prästen nog utan risk upptaga psalmen på sin psalmsedel.

Arthur Adell.

Biskop Botvids förklaring, varför kyrkorna stå i öster och väster.

I Uppsala Universitetsbiblioteks handskriftssamlingar förvaras åtminstone två avskrifter om »varför kyrkorna skola stå i öster och väster». Den ena, i K 64, meddelar om sig, att den, »ex traditione veteri», hopskrivits efter en biskop Johannes Rudbeckius' bok anno 1625, den andra, i N 1217, presenterar sig som »Biskop Botwedz i Strängnäs Manuscript och förklaringsh på Munck Pergament, hvarföre alle Kyrkor äre ständandes i Öster och Wester dat. åhr 1547». De båda handskrifterna överensstämma till innehållet nästan fullständigt, medan de beträffande stavning och ordformer variera en del, dock gör ingendera härvidlag ett bestämt ålderdomligare intryck. Då K 64 visar tidig 1600-talsstil och är inryckt i en volym, som troligen tjänstgjort som handbok i kyrkorätt och förvaltning för präster på Västerås stift, har man ingen anledning betvivla, att avskriften gjorts efter någon bok, tillhörig Västerås biskopen Johannes Rudbeckius. Förmodligen har denne, som med levande intresse forskade efter äldre handlingar och traditioner av alla slag, också uppsårat biskop Botvids utläggning om öster och väster samt tagit en avskrift därav. Pikturen i N 1217 är visserligen från 1600-talets senare årtionden, men härkomsten från Botvid behöver varken därför eller av inre skäl betvivlas och stödes därtill av en tydligen självständig notis i N 33 (UUB). I denna »Förteckning på Svenska Ecclesiastika handlingar 817—1640» nämnes s. 79: »1597 (!) — — — Biskop Botwidh i Strängnäs Manuscript på Munke Pergament och (om) ordsakerne hvarföre kyrkjorna äro Bygda i öster och väster. Mest på ren Swenska.» 1597 är naturligtvis felskrivning för 1547. Vi lämna därefter, om en eventuell äldre förlaga till N 1217 och K 64 innehållit icke endast svensk text utan kanske även latinsk, och nöja oss med att acceptera påståendet, att förklaringen härrör från

biskop Botvid. Vid avtryckningen återges den på en punkt korrektare texten i N 1217¹⁾).

Biskop Botwedz i Strängnäs Manuscript och förklaringsh på Munk Pergament, hwarföre alle Kyrkor äre ständandes i Öster och Wester dat. år 1547.

Alle gode Christne Menniskior skole Wända sigh i Öster, som Solen gånger Wp, om det ähr dem möijiligit, när the Willia bedia till den Allzmechtighe Gudh, ty att Messan seyes i Öster efter den helige Kyrkos skickellse för fyrehanda Orsaker skull.

Den förste Orsak är att Wij icke skole synnas effterfölia Judarna, Saracenerne, Tyrkerne, eller andre Ochristne Menniskior.

Ty att Judarna Wända sigh i Wäster när the bedia, Saracenerne i Söder, Turkar och andre Ochristne i Norr.

Förty är det skickat öfuer all Christenheten, att man skall låfua det helliga Evangelium i Öster medh höga Röst, moot Turkerne, Saracenerne, Ochristne och alt annadt ondt, som kommer ifrån Norr.

Den andre Orsak att Wij bedie i Öster är att Paradis wår rätta Boningh som Adam och Eva wåre föräldrar Wore dreffne aff, för det the bruto gudz budh, ständer i Öster.

Ty Wände Wij Oss alla dijt i Öster nembl:n till Wårt rätta Fäderneslandh, bediandes ödmiukeligen af Gudh den Allzwäldige, att Wij dijt komme måge, när Wij skole skilias af denne Jemmerdahlen, som är denne Wärlden.

Den tridie Orsaak ähr att Jesus Wår Skapare, Frelsare och Återlösare, hängde på det helga kors så, att hans ryggh War Wändh i Öster och hans ansichte emoot Wäster.

Ty skole Wij Wända oss i Öster emot han(s) helge Ansichte, på det att Wij förmedelst den swåre dödh och Pijna, som han leedh på det Wärdige Kors måge blifua Sahlige och få det ewige Liffuet.

Den fierde Orsaak är, att Wår Herre Christus stodh i Öster den tijdh han foor till himbla och ther bode the Helge Apostler till honom, han skall och sittia i Öster på then ytterste domedagh när han skall döma leffuandes och döda.

Det betyder och Oss, att Wij begrafwes medh fötterne i Öster, och hufwudet i Wäster, att Wij skole Wpstånda som Wij ligge och strax gånga för Wårs Herres domb, som skeer i Öster och icke Wända Oss om till någon Sijda.

Allt detta är föreställningar, som bland senare tidens kristna alltmer råkat i glömska. Då de likväl spelat en väldig historisk

¹⁾ Säkerligen gömmas i våra arkiv och handskriftsamlingar flera kopior än de här nämnda. K. Hagström har i Riksarkivet påträffat en avskrift, som han avtryckt i sitt Strengnäs' Stifts herdaminne I, s. 53. Såsom den här återges, odaterad, synes den stå originalet fjärmare än N 1217.

roll, kan det måhända vara av intresse att till biskop Botvids förklaring foga några kommenterande anmärkningar.

Redan i den svenska liturgikens klassiska verk — Sven Bælters »Historiska anmärkningar om kyrkoceremonierna» (1762) — läser man om att de första kristna plägade vända sig åt öster vid bön och gudstjänst. Bælter berättar bl. a. också, att denna sed egentligen ägde sitt ursprung från de hedniska religionerna, men att fäderna snart förstodo att i seden inlägga kristna tankar och bibliska anspelningar¹⁾. Hur hela denna process kommit till stånd och vidare utvecklats, därutinnan har emellertid först sent tillfredsställande klarhet vunnits, främst genom Franz Dölgers grundliga arbeten »Die Sonne der Gerechtigkeit und der Schwarze» (1918) och »Sol Salutis. Gebet und Gesang im christlichen Altertum. Mit besonderer Rücksicht auf die Ostung in Gebet und Liturgie» (2:a uppl. 1925).

Det är mycket naturligt, att man från icke-kristet håll, såsom vi läsa hos Tertullianus ungefär år 197, anklagade de kristna för att med sin bön mot öster egentligen vara hedningar och soldyrkare.²⁾ I antiken florerade solkulten visserligen starkast i Persien och inom Mitrareligionen, men bön mot öster, mot den uppgående solen, förekom mer eller mindre intensivt bland de flesta antika folk, från Indien ända till Antiokiaområdet, i Egypten likaväl som på grekisk och romersk mark. Inom vissa religionsbildningar, t. ex. Mitrakulten och manikeismen, torde man dock i sin strävan att alltid vid andakten vara vänd mot solen ha följt solens växling, så att man på morgonen bad mot öster, vid middagen mot söder och på aftonen mot väster.³⁾

När nu skaror av proselyter från dessa olika religioner vunnos för kristendomen, togo de med sig in i kyrkan sin vana att bedja mot öster. Så tidigt som från c:a 100 framåt, visar Dölger, möta hos de kristna skriftställarna folkliga motiv och spekulationer, som anspela på Kristus som »Uppgången», »Ljuset» och, åtminstone redan hos Origenes, »Den uppgående Solen», »Rättfärdighetens Sol». ⁴⁾ I Palestina kom det tydligen till en brytning mellan de hednakristna, som bådo i öster, var de än voro, och de judekristna, som försvarade den judiska seden att bedja till Jerusalem. C:a 100 förbjuder Elchasai sina judekristna att bedja endast i öster. Förmodligen har Dölger rätt, när han härur utläser en polemik mot de övriga kristna i Palestina och Syrien, som således före 100 fullt utbildat seden att bedja i öster.⁵⁾

Alltifrån det andra kristna århundradet är böneriktningen i öster väl betygad. Motiveringen var ännu trevande. Klemens av Alexandria framdrog härför psalmen 132, 7: Låt oss tillbedja mot

¹⁾ a. a. 3:e uppl. Örebro 1838, s. 424—425.

²⁾ Dölger, Sol Salutis, s. 20 f.

³⁾ Se Dölger, a. a., s. 20—60.

⁴⁾ a. a. s. 149—170.

⁵⁾ a. a. s. 185—198.

den plats, där hans fötter stodo, d. v. s. mot Oljeberget.¹⁾ Denna tanke kunde användas egentligen endast av dem, som bodde väster om Jerusalem. De syriska kristna, som hade Jerusalem i söder, måste söka andra stöd, och så finna vi, att man där, i de syriska Didaskalia från mitten av 200-talet, åberopar psalmen 68, 34 (i Septuagintas lydelse): Lovsjungen Gud, som uppstigit i himlens himlar åt soluppgången till²⁾. M. a. o., här uttalas den tanken, att Kristi himmelfärd ägde rum mot öster. Det är också i Syrien, i den s. k. syriska Doctrina, kanske endast obetydligt yngre än Didaskalia, som föreställningen om Kristi återkomst i öster för första gången dyker upp: Apostlarna ha alltså bestämt, att I skolen bedja i öster, emedan »liksom blixten, som lyser upp i öster och synes ända till väster, så skall det vara även med Människosönens ankomst»,³⁾ på det att vi skola inse och förstå, att han plötsligt skall uppenbara sig i öster.⁴⁾

Tanken, att Kristus farit upp till himlen i öster och skall återkomma på samma sätt i öster, skall nu vara den äldsta kristna motiveringen för bönen i öster. Dölger anser sig kunna spåra den redan i Nya Testamentet. Berättelsen om himmelfärden i Apg. 1, 9—12 menar icke endast, att Jesus for upp på molnen till himlen och skall på samma sätt återkomma. Nej, Jesus for i öster och skall även återkomma så, i öster. Dölger grundar sin interpretation på uttrycket *anafere to eis ton ouranon*⁵⁾ (upptogs till himlen) i Luk. 24, 51. Detta bör i anslutning till folkliga föreställningar tolkas icke som ett uppfarande lodrätt i höjden utan som ett bortsvävande åt öster uppåt. Det är icke möjligt att närmare referera Dölgers argumentering för det intressanta uppslaget. Han framdrager både citat från Petrus-evangeliet och Hermas' herde samt tidiga bildframställningar av himmelfärden, där Jesus ses sväva uppåt åt höger⁶⁾. Enligt tidigare undersökningar av Dölger skulle höger svara mot öster.⁷⁾

Vid sidan av himmelfärden och återkomsten har ingen tanke vid förklaringen av de kristnas bön i öster åtnjutit en sådan konstant popularitet som föreställningen, att paradiset, vårt rätta fädernesland, dit vi en gång skola återvända, låg i öster. »Och Herren Gud planterade en lustgård i Eden österut» läste man ju i Genesis 2, 8. Också här kunde man anknyta till gamla, förkristna föreställningar om ett lyckligt land i öster, soluppgångens trakt, varifrån världsfrälsaren skulle komma. Det var i detta land, det

¹⁾ a. a. s. 143.

²⁾ a. a. s. 171.

³⁾ Matt. 24, 27.

⁴⁾ a. a. s. 172.

⁵⁾ Saknas visserligen i viktiga handskrifter. Se Nestle!

⁶⁾ a. a. s. 211—219. Helena Gutberlet har nyligen i sitt grundlärdade arbete »Die Himmelfahrt Christi in der bildenden Kunst», Strassburg 1934, också analyserat den svävande typen av himmelfärdsframställningar (s. 62—88), dock utan att taga ställning till östriktningen.

⁷⁾ Sonne der Gerechtigkeit, s. 37—48.

himmelska paradiset, som den himlafarne Kristus uppehöll sig, till dess Han skulle återvända i härlighet. Speciellt synes den antiokenska traditionen ha upptagit tanken på paradiset läge i öster, när man hade att uttala sig om böneseden i öster. Därför påträffas ord om paradiset i öster just hos teologer som Basilius den store, Gregorius av Nyssa, Chrysostomus, Pseudo-Athanasius, alla influerade från Antiokia.¹⁾

Hela spekulationen kring östriktningen i bön och liturgi blev under fornkyrkans tid väsentligen färdigbildad. Ytterligare må blott ett par påpekanden göras. Från fornkyrkan stammar t. ex. uppgiften, att Kristus hängde på korset med ansiktet mot väster; därför böra vi bedja i öster, mot hans ansikte.²⁾ Seden att begrava de döda, så att de blickade i öster, är likaså av fornkyrkligt ursprung och kan styrkas åtminstone från omkring år 400. Möjligen har detta begravningsskick i de germanska länderna förekommit redan före kristningen.³⁾ Vad som ännu i dag väl i hela kristenheten iakttages, kyrkornas byggnad i öster och väster, går likaså tillbaka till fornkyrklig tid. Det hör till det karaktäristiska för den nya basilikastil, som utvecklas efter Konstantins tid, att basilikorna äro lagda mot öster.⁴⁾ Så tidigt som i de äldsta föreskrifterna för kyrkobyggnader, i de Apostoliska traditionerna (300-talet), föreskrives, att Herrens hus skall byggas i öster.⁵⁾ Man inlade också i detta bruk fromma tankar. Så t. ex. såg man i kyrkan ett skepp, som fördes mot öster, mot Soluppgången, Herren.⁶⁾

Medeltiden upptog i själva verket den patristiska traditionen ganska oförändrad⁷⁾. Om bönen i öster — härmed menas nu främst eller uteslutande den liturgiska bönen — möta vi inga nya tankar hos Johannes Damascenus, Thomas ab Aquino, Honorius Augustodunensis, Sicardus eller Durandus, vilka under denna tid gjort de utförligaste uttalandena i frågan⁸⁾. En blick på de synpunkter, som biskop Botvid samlat i sin förklaring, ger också vid handen, att här endast bjudes, vad som var commune bonum. Det är likvisst sannolikt, att biskopen icke sammanställt sin förklaring alldeles på fri hand. Söka vi en förlaga eller en auktoritet för biskop Botvid, faller det sig naturligt att peka på den vanliga handboken i alla hithörande spørsmål under senmedeltiden, Durandus' Ratio-

¹⁾ Dölger, *Sol Salutis*, s. 220—242.

²⁾ a. a. s. 238.

³⁾ a. a. s. 258—272.

⁴⁾ Eisenhofer, *Handbuch der kath. Liturgie*. Freiburg 1932. I, 329.

⁵⁾ Sauer, *Symbolik des Kirchengebäudes*. 2:a Uppl. Freiburg 1924, s. 112.

⁶⁾ Dölger, *Sol Salutis*, s. 278.

⁷⁾ Huru intensivt medeltidens fromma ofta levde i dessa föreställningar, därtill utgör Ansgars stora pingstvision av Soluppgångens trakt (oriens) en talande illustration. Se Rimbart, *Ansgars levnad*. Övers. av G. Rudberg. Sthlm 1930, s. 60—62.

⁸⁾ Se Dölger, a. a. s. 237, 241, 257 och Sauer, a. a. s. 87—98.

nale divinatorum officiorum. Skriven på 1200-talet nådde den efter boktryckarkonstens uppkomst en ojämförlig spridning och trycktes endast under 1400-talet i 44 upplagor¹⁾. Vad Botvid säger om turkars, saraceners och okristnas bön återfinns visserligen icke hos Durandus, men eljest allt väsentligt. Det förefaller icke för djärvt att förmoda, att biskop Botvids förklaring står i direkt eller indirekt beroende av Durandus²⁾. Vi citera nu huvudstället hos Durandus:

Ehuru Gud är allestädes närvarande, bör dock prästen vid altaret och gudstjänsterna, enligt påven Vigilius' förordning³⁾, bedja emot öster. Därför skall den celebrerande prästen i kyrkor, som ha dörren i väster, vända sig mot folket vid välsignelsen — — — sedan vänder han sig åter åt öster för att bedja. Men i kyrkor, som ha dörren i öster, som i Rom, är det icke nödvändigt att vända sig vid välsignelsen, emedan den celebrerande prästen i dem alltid är vänd mot folket. — — — Vi bedja således emot öster, först för att erinra oss, att Han, som är det eviga ljusets givare, har låtit ljuset uppgå för dem som sitta i mörker, har besökt oss, kommande från höjden (*oriens ex alto*⁴⁾), han, om vilken det är sagt: Se en människa, vars namn är Soluppgång (*oriens*).⁵⁾ Därför har han sagt i Vishetens bok⁶⁾: Vi böra bedja i öster, där ljuset uppgår. — — — För det andra bedja vi mot öster för att vår själ må lära sig att vända sig till viktigare ting. För det tredje, att de som vilja lova Gud, icke böra vända Honom ryggen. För det fjärde, enligt Joh. Damascenus, som skrivit de följande fyra orationes i sin fjärde bok, för att visa, att vi söka vårt fädernesland. För det femte, att vi må vända oss mot den korsfäste Kristus, som är den sanna Soluppgången (*Östern, oriens*), och till vilken vi bedja. För det sjätte, att vi må visa, att vi bida den kommande domaren. Ty Damascenus säger här: Gud planterade en lustgård österut, varifrån Han drev ut människan efter hennes synd och lät henne bosätta sig i väster, mitt emot paradiset. Flyktande från det gamla hemmet blicka vi därför dit och bedja i öster. För det sjunde, emedan den Korsfäste Herren blickade åt öster, därför bedja vi skådande mot honom, och Han själv, vid himmelfärden, blev upptagen i himlen åt öster, och så tillbådo apostlarna honom, och så skall han komma, på samma sätt som de sågo honom gå till himlen: det är därför vi bedja i öster, medan vi förvänta hans återkomst — — —⁷⁾

¹⁾ Sauer, a. a. s. 32.

²⁾ Denna förmodan måste te sig desto sannolikare, som vi finna Botvids samtida och själsfrände Laurentius Petri i »Om Kyrkio-stadgar och Ceremonier», Wittenberg 1587, s. 35, direkt citera Guilhelmus Durandus ur hans *Rationale divinatorum*.

³⁾ Vigilius, påve 537—555; förordningen icke känd från annat håll.

⁴⁾ Se kap. »*Oriens ex alto*» i Dölger, a. a. s. 149—156.

⁵⁾ Sacharja 6, 12.

⁶⁾ Vish. 16, 28.

⁷⁾ Citatet efter en upplaga, tryckt i Lyon 1540. V, 2 § 57.

Durandus har också kortfattade föreskrifter om begravning mot öster, om kyrkornas uppförande emot öster och om evangeliets läsning.¹⁾ De innehålla blott de vanliga tankegångarna som de återfinnas också hos biskop Botvid.

Vi nämnde att de båda copiorna av biskop Botvids förklaring sakligt voro så gott som identiska. På en punkt föreligger dock en ganska intressant olikhet. Medan N 1217 säger, »att man skall låfua det helliga Evangelium i Öster medh höga Röst», läsa vi i K 64 »att man thet Helga Ewangelium skall läsa eller siunga i Wester och Norr, med höga röst».

Först må vi betrakta N 1217, som utan tvivel här har den äldsta och autentiska lydelsen, som återspeglar det katolska gudstjänstlivet. Den katolska seden hade, kanske sedan 1000-talet, utgestaltat sig därhän, att evangeliet lästes mot norr. Vid vanliga mässor innebar detta, att sedan Skriften burits över på evangeliesidan, vänstra eller norra sidan således, diakonen läste evangeliet vänd mot altaret men under vridning mot norr²⁾. Ännu föredrages, om det icke är fråga om solenn mässa, i katolska kyrkor evangeliet på detta sätt med officianten vänd närmast i nordöst. Uttrycket i N 1217 »i Öster» kan, om det icke är en felskrivning, icke förstås på annat sätt, än att man fortfor ännu 1547 i Strängnäs att på katolskt vis läsa evangeliet vänd mot altaret.

Den vridning eller vändning mot norr, som man föreskrev, var icke ursprunglig sed på nämnda punkt i mässan. Också det norra väderstrecket hade sin särskilda, viktiga betydelse. N. Ahnlund har i uppsatsen »Norr om kyrkan» (i Svensk sägen och hävd) givit en utomordentlig sakkunnig framställning om föreställningarna om norr inom germansk folketro och sed. För vad som där ävenledes påpekas — dessa föreställningars förekomst också inom den bibliska tankevärlden — hänvisas till Dölger³⁾ och Sauer.⁴⁾ Innocentius III, som kodifierade och fastslog vändningen mot norr vid evangeliets läsning, gav denna motivering: »Sitt ansikte vänder (diakonen) mot Norr, för att därmed visa, att Kristi predikan fr. a. riktar sig mot den som säger: Min tron vill jag upprätta emot norr, och den Högste vill jag vara lik⁵⁾. Ty enligt profeten skall olyckan utbreda sig över alla landets invånare ifrån norr. Mot norr alltså skall evangeliet läsas, på det att Nordanvinden må vika och Sunnanvinden må komma». ⁶⁾ Evangeliet, det kraftigaste Gudsordet, skulle läsas mot de onda makterna i norr.

Ändringen från läsning i öster i N 1217 till läsning i väster

¹⁾ Durandus, resp. VII, 35 § 39, I, 1 § 8 och IV, 24 § 21.

²⁾ Eisenhofer, Handbuch der kath. Liturgie. Freiburg 1933. II, 117.

³⁾ Die Sonne der Gerechtigkeit und der Schwarze.

⁴⁾ a. a. 87—98.

⁵⁾ Jes. 14, 13, 14.

⁶⁾ Eisenhofer, a. a. II, 119.

och norr i K 64 har med all sannolikhet icke skett utan grund. Vi måste erinra om, att enligt reformatorisk sed både epistel och evangelium föredrogos av prästen vänd mot folket, d. v. s. mot väster. Så hade Luther påbjudit i Deutsche Messe 1526.¹⁾ Vi ha intet, som antyder, att man vid den svenska reformationen eftersträvat ett kvarblivande vid äldre praxis på denna punkt. I de äldre svenska mässordningarna saknas visserligen föreskrifter här-om. Dock förmodar Rodhe, att prästen i evangelisk tid hos oss vid läsning av texterna alltid stått vänd mot församlingen.²⁾ Vi vågade av uttrycket »i öster» i N 1217 dra den slutsatsen, att denna vändning icke i Strängnäs' stad och kanske också stift ännu kommit till stånd 1547. En bättre kännedom om situationen 1547 vore önskvärd vid ett ställningstagande här. I varje fall, den reformatoriska ståndpunkten har ju också i berörda hänseende segrat. Så har Rudbeckius eller någon annan rättat till stället om läsningen av evangeliet, så att det överensstämde med gällande praxis. Det är värt att observera, att man trots helomvändningen tydligen bibehållit tanken på den norra sidan som särskilt i behov av ett kraftigt Guds ord. Har man kanske också bibehållit vridningen mot norr?

N 1217 nämner, att man skall »låfua» evangeliet i öster. Det ligger onekligen närmast till hands att tolka detta så, att man brukade sjunga evangeliet. Det står icke alternativt läsa *eller* sjunga. Vågar man alltså förmoda, att sjungen mässa 1547 dominerat i Strängnäs?³⁾ Det är ju bekant, att sedermera, under 1600-talet och långt senare såväl läsning som mässning av evangeliet förekom. Det synes vara till denna under den tidigare stormaktstiden rådande praxis, som ändringen i Rudbeckius' avskrift, till att man skall läsa *eller* sjunga evangeliet, tager hänsyn.

Dokumentet kan måhända också ge ett om än ringa bidrag till biskop Botvids karakteristik. I källorna framstår denne som en man av otvetydigt evangelisk läggning, den förste rent evangeliske biskopen på Strängnäs' biskopsstol, som vän och medarbetare nära förbunden med Laurentius och Olavus Petri.⁴⁾ Därför att vi finna män som Botvid och Johannes Rudbeckius visa intresse för dessa ålderdomliga föreställningar få vi givetvis icke modifiera deras evangeliska sinnelag. Icke heller kunna vi fatta det som endast utslag av ett slags kuriös samlarvurm. Det tyder i stället på en positiv uppskattning av den kyrkliga traditionen, som visar, att Botvid stod ärkebiskop Lars nära.

Kommentaren blev längre än avsett var. Men ämnet ger anknyt-

¹⁾ Jacoby, Die Liturgik der Reformatoren. 1871, s. 281—282.

²⁾ Svenskt gudstjänstliv, s. 85.

³⁾ Om läst eller sjungen mässa i den svenska reformationskyrkan, se Rodhe, a. a. 14, 85 f., Brilioth, Nattvarden, 403 och passim, Holmquist, Reformations-tidevarvet I, 211 f., 292 ff. samt Adell, 1531 års svenska mässa och den gamla kultsången, denna tidskrift 1934.

⁴⁾ Se I. Fehr, art. Botvid Sunesson i Sv. Biogr. Lexikon V.

ningar åt många håll. Det är beträffande dessa tankar kring den kristna bönen i öster i själva verket så långt ifrån fråga om några kuriositeter, att vi i stället måste säga oss, att vi här förnimma den levande fromhetens pulsslag i gångna tider likaväl som för den kristna symboliken fundamentala tankar.

Hans Cnattingius.

Några intryck från "Fest der deutschen Kirchenmusik" i Berlin.

Riksförbundet för evangelisk kyrkomusik i Tyskland firade sin stora »Fest der deutschen Kirchenmusik» i Berlin den 7—13 oktober. Det var egentligen med ganska stor tvekan och undran, som undertecknad för till denna musikfest. Skulle det vara möjligt för den evangeliska tyska kyrkan i dessa för denna så svåra och kritiska tid att genomföra en så brett och så storslaget planlagd musikfest? En hel vecka med konserter, föredrag och gudstjänster upptagande enbart verk av nutida yngre tyska tonsättare! Här skall genast och oförbehållsamt erkännas, att musikveckan genomfördes på det mest glänsande sätt och att den överträffade alla förväntningar. Den blev en kraftig och överväldigande seger för den evangeliska kyrkomusiken och dess nya tonsättargeneration. Programmet upptog ej mindre än ett trettiotal konserter och gudstjänster. Man må dessutom lägga märke till, att den mångfald av verk, som framfördes, nästan undantagslöst tillkommit under de senaste fem åren, att inga av dem voro obetydliga, men flera av dem mästerverk.

För den, som uppmärksamt följt de sista årens kyrkomusikaliska nyorientering i Tyskland, har det stått klart, att denna den tyska kyrkomusikens fest och genombrott måste komma. De sista femton årens kyrkomusikaliska strävanden ha varit ett målmedvetet och intensivt förarbete för detta genombrott. Svårigheter och motigheter ha mött, men med ungdomlig energi och se-gervisshet har allt trångbröstat motstånd slagits ned. De män, som gått i spetsen för denna nyorientering, ha från början insett, att den enda väg, som ledde till målet, var uppfostran och undervisning. Inte endast uppfostran *till* musik utan *genom* musik. I en i dagarna utkommen skrift om den nya kyrkomusiken säger författaren dr. O. Söhngen ungefär följande: »En kyrkomusiker, som endast är musiker, har ännu ej erfarit sitt kalls höghet och ansvar och duger därför ej till kyrkomusiker. Kyrkomusikern liksom prästen hör till den stora skaran av »Kristi tjänare och förvaltare av Guds hemligheter». Därför blir heller ej honom besparat att i djupaste nöd känna »Herre, jag duger ej till att

predika», men även motsatsen »Herre, jag tror, därför talar jag». Kyrkomusikerns uppdrag är ej annat än prästens: att uppbygga levande församlingar, och för denna uppgift sätter han i sanning ej in de sämsta krafterna. Med denna uppfattning av kyrkomusikerns kall följer nödvändigt en förändring av den kyrkomusikaliska utbildningen. De andliga och tekniska fordringarna på våra dagars kyrkomusikstuderande har högst väsentligt stegrats. Det finns väl knappast ett musikeryrke, som underkastas en så mångsidig och fordrande examen som exv. slutprövningen vid kyrkomusikaliska institutet i Leipzig eller de nya diplomprövningarna för kyrkomusiker i Preussen. Det råder intet tvivel om, att det i våra dagar växer fram ett organist- och kantorssläkte, som är tekniskt och musikaliskt bättre rustat än det föregående att en gång anknyta till kyrkomusikens stora mästare. Men med ett enbart tekniskt och otadligt musikaliskt verktyg är varken kyrkan eller kyrkomusiken betjänad. Kyrkomusikens utbildning måste läggas med hänsyn till tjänstens liturgiska uppgift. Därför bör troslära, bibelkunskap, liturgik o. s. v. stå i läroplanens mittpunkt.»

Med detta som bakgrund förstå vi, vilken kraft, som besjälade den nya tyska kyrkomusiken. Den tyska evangeliska kyrkan äger i dag en stor skara kyrkomusiker med en musikalisk utbildning, varom vi knappast ha en föreställning, fyllda av ungdomlig hänförelse för sitt kall och som med glädje tjäna sin kyrka och *musica sacra*.

Hittills har musikhistorien betraktat J. S. Bach som höjdpunkt och slutpunkt på den evangeliska kyrkomusiken. I våra dagar kommer en ny början. Den tyska kyrkomusiken lever. Den har fått en pånyttfödelse, som lovar en ny blomstringstid och en ny framtid.

Vid denna musikfest medverkade den evangeliska kyrkans främsta körer och dirigenter. De nya verken skulle framföras av de bästa till buds stående krafterna, något som för övrigt var nödvändigt för att de tekniska svårigheter, som oftast utmärka de nya verken, ej skulle lägga hinder i vägen för en rätt värdering och förståelse. Bland de medverkande körerna märktes Thomannerna, Kreuzkören, Magdeburgs och Bremens domkyrkokörer. Straube, Mauersberger, Lische, Thomas m. fl. dirigerade och bland orgelspelarna märktes Günther Ramin, Fritz Heitmann och Walter Kraft.

Någon detaljerad redogörelse för programmet skall här ej göras. De olika körerna och dirigenterna hade fått sig förelagda en eller ett par tonsättares verk. Härigenom vann man en välgörande enhetlighet och överskådlighet och fick en god föreställning om de olika tonsättarnas verk. Av de olika tonsättarna gävo Johann Nepomuk David, Ernst Pepping och Kurt Thomas de kanske starkaste intrycken. Andra namn, värda att lägga på minnet, äro Max Martin Stein, Werner Penndorf och Karl Gerstberger. För

den, som vill närmare studera de verk som framfördes — ett givande studium — och därigenom få en föreställning om den nutida tyska kyrkomusiken, nämner jag här utan att ingå på något närmare omnämnande några av de mest betydande verken. *David*: Koralmotetter för 4-st. kör, Ex Deo nascimur för 8-st. kör, Choralwerk 1—5 för orgel. *Pepping*: »Ein jegliches hat seine Zeit» för 4-st. kör, Psalm 90 för 6-st. kör. *Stein*: Tre motetter för 6-st. kör op. 3, Toccata och fuga i d. *Penndorf*: Mässa för 4-st. kör a cappella. *Gerstberger*: Motett op. 18, Koralförspel. *Thomas*: Kleine geistliche Chormusik op. 25. *Distler*: Die Weihnachtsgeschichte för 4-st. kammarkör a cappella och fyra försångare op. 10. *Kaminski*: Passionsmusik för sopran, kör och orkester, Magnificat för sopran, viola, liten kör och orkester.

Inte minst gudstjänsterna tilldrogo sig berättigad uppmärksamhet. Varje dag inleddes med en matutin och tvenne högmässor ingingo också i festens program: en festgudstjänst i Gustaf Adolfskyrkan och en nattvardsmässa i Nicolaikyrkan. Vid båda hade man återupptagit den gamla »Alternativ-Praxis», d. v. s. koralernas samtliga verser sjöngos och spelades växelvis av församling, kör och orgel. Vid festgudstjänsten hade man dessutom gjort ett försök att återuppliva de gamla evangelietotetterna. Kören deltagar här jämte liturgen i textläsningen.

Till slut endast några ord om föredragen. Allt, som behandlades i dessa, torde väl icke befinna sig på samma stadium. Vad orgelrörelsen beträffar så kunde man göra en sammanfattning av femton års intensivt arbete. Här föreligga verkligen färdiga resultat. Lika långt har man inte nått vad beträffar »hornmusiken». Den tyska kyrkomusikaliska rörelsen har som bekant på sitt program även en reformering av »basunkörerna». Här står man nutilldags ungefär på samma punkt som orgelrörelsen på sin tid i Freiburg. Oklarast tyckes förhållandena vara på koral- och psalmsångens område. Kanske ha de i dag fortfarande rätt, som anse, att efter Johan Crügers död den evangeliska tyska kyrkan icke har fått någon verkligt stor livskraftig »Kirchenlied».

Som avslutning ännu ett citat ur den ovan nämnda boken »Die neue Kirchenmusik»: »Den som far från Berlin till Leipzig för att vallfärda till den plats, där J. S. Bach verkade, färdas över Wittenberg. Detta har alltid synts mig som en liknelse. Det går ingen annan väg till Bach och den evangeliska kyrkomusikens mästare än över Martin Luther och det budskap, som betvang honom. De båda gångjärn på dörren, som leder in i kyrkomusikens rike, äro i dag de samma som på Schütz', Buxtehudes och Bachs tid: »Jesu juva — Soli deo gloria».

Josef Hedar.

Kyrkomusikutställningen i Berlin.

Den 7—31 oktober hölls i Berlin i samband med »Fest der deutschen Kirchenmusik» en av Kunst-Dienst anordnad utställning belysande sambandet mellan kyrkomusiken och de bildande konsterna. En stor fotosamling visade först hur lyckligt nya orglar kunna infogas i kyrkorummen, inte minst där man icke skytt att uppställa »funktionellt» komponerade fasader. I en föreläsning av den bekante kyrkoarkitekten, professor Bartning, visades intressanta akustiska rön, vilka äga samband bl. a. med hans utformande av taken. En stor uppmärksamhet ägnades åt anordningen av små orglar i kyrkorna, vilka de sista åren blivit allt vanligare. För undertecknad har detta länge stått som ett önskemål på svensk mark. I många små landskyrkor intar orgeln med sin skrymmande läktare alltför stor plats och är framför allt i ljudhänseende ofta mycket för stort tilltagen. Tyvärr har man hittills vid ett ev. ersättande av piporglarna icke haft annat att tillgå än de i tonhänseende olämpliga kammarorglarna. På utställningen visade orgelbyggarna Ott (Göttingen) och Shuke (Potsdam) några »positiv», vilka i klanghänseende kunna jämföras med de gamla kyrkorglarna. De betingar en kostnad av 2.000—3.000 RM.

En grupp föremål omfattade skriftbonader och skulpturer, men den viktigaste avdelningen utgjordes av grafiska verk. Här intog psalmböckerna den främsta platsen. Principerna för denna utställning voro desamma som återgivits i en artikel av undertecknad i denna tidskrifts förra årgång sid. 156 f. Klart och tydligt uppvisades, att de bästa förebilderna för textsats, noter samt illustrationer samt för enheten av dessa tre element återfunnes i reformationstidens psalmböcker. Den höga nivån hos det Kling-sportska tryckeriet i Offenbach med dess användning av Peter Jessen-skrift kunde här beundras vid sidan av de gamla trycken.

Bengt Cnattingius.

Till frågan om utgivandet av våra liturgiska musikhandskrifter.

Den svenska liturgiska forskningen har i det längsta nöjt sig med att taga hänsyn till de tryckta källorna, och den bild, som givits av det svenska gudstjänstlivets historiska utveckling, har burit tydliga spår härav genom sitt schematiska, onyanserade skick. Alltför ofta kalkerades den på tyskt mönster. Först under de senaste årtiondena ha härvidlag en förändring inträtt, som givit oss en begynnande föreställning om rikedomar som förut

knappast anats. Här är framför andra Rikard Norén förtjänt av att nämnas, som genom framdragandet av Bjuråkers-handskriften och dess utnyttjande för 1897 års mässmusik gjorde ett försök, vars betydelse icke kan nog högt skattas, att i det praktiska kyrkolivets tjänst begagna den begynnande förståelsen för de skatter som ligga gömda i våra arkiv och bibliotek. Tobias Norlinds forskning har ock, trots dess brister, varit ett föregångsarbete av största betydelse. Mera mogna forskningsresultat hava lämnats av Rodhe, Lizell, Moberg och Franzén. För närvarande torde det stå fullt klart att en verkligheten någorlunda täckande bild av det svenska gudstjänstlivets skiftande mångsidighet, särskilt under de betydelsefulla 1500- och 1600-talen, är omöjlig att vinna utan ett omfattande bruk av handskrivet material. Bland detta intages ett alldeles speciellt rum av de liturgiska musikhandskrifterna, av vilka ännu ett betydande antal veterligen är bevarat och många antagligen ännu ligga gömda och glömda i kyrkoarkivens vrår. En betydande del av dessa handskrifter innehålla gregoriansk musik till mässa och tidegård. Det är dessa som följande rader hava avseende på.

En ytterligt angelägen uppgift för den liturgiska forskningen vore en inventering av våra kyrkoarkiv ur synpunkten att registrera allt som i den vägen finnes bevarat. Vidare borde det befintliga materialet genom lämplig publicering ställas till forskningens tjänst. Vad modern reproduktionsteknik under en framtid kan komma att erbjuda i fråga om möjlighet till facsimileupplagor för överkomligt pris är omöjligt att säga. F. n. är i varje fall den metoden alltför kostsam att anlitas annat än i särdeles viktiga fall. Ännu så länge torde publiceringen få ske under enklare former. Men huru?

Vad musiken beträffar har utan tvivel Moberg visat den bäst framkomliga vägen med sin i mycket föredömliga utgåva av de i Sverige använda sekvensmelodierna. Att åstadkomma en lätthanterligare och överskådligare sammanställning av ett så väldigt melodimaterial torde icke vara möjligt. Vi måste därför hoppas på efter samma metod utarbetade samlingar av melodimaterial från övriga gregorianska former, t. ex. hymnerna, antifonerna, responsorierna o. s. v.

En dylik publicering av det liturgiska melodimaterialet kräver emellertid komplettering i en viktig punkt. Den skänker oss de särskilda liturgiska momentens såväl text som melodi. Men den lämnar oss fullständigt i sticket, då det gäller att få en helhetsbild av de källor, ur vilka den öser och utan en sådan helhetsbild är forskningen föga hjälpt. Metoden måste därför kompletteras med textredogörelser för varje särskild handskrift, varigenom man kan bilda sig en konkret och tillförlitlig uppfattning om varje handskrifts omfattning och liturgiska egenheter. Huru bör då en dylik innehållsredogörelse ske? Nära till hands låge ju att tänka på den metod Rodhe använt i sina *Studier*, vid behandlingen av

Aspö- och Tunhemsböckerna. Det är emellertid uppenbart att denna metod är fullständigt otillräcklig för ett allvarligare studium. Man får där t. ex. för en vesper veta, att fem antifoner finnas utskrivna, men icke vilka. Detta kan icke vara nog. Man måste ock få veta *vilka* texter som begagnats. Dessa angivas lämpligast med begynnelseorden. Däremot måste det — utom i undantagsfall, då det gäller annars okända texter — anses vara fullständigt onödigt att trycka av hela texten. För att underlätta ett återfinnande av de särskilda styckena i originalet torde det återigen få anses önskvärt att hänvisning sker till originalets sidor.

Hur en publicering av handskrifter av denna typ i praktiken tar sig ut vid tillämpande av ovan skisserade metod är det min avsikt att visa med ett par ex. Att en text är fullständigt utskrivnen utmärkes därvid med tre punkter (...). Med klammer [] utmärkas alla tillsatser av utgivaren. För överskådlighetens skull ha de särskilda liturgiska momentens namn *kursiverats* (vare sig de återfinnas i handskriften eller av utgivaren tillfogats, i vilket senare fall de därjämte äro satta inom []). Med fetstil utmärkas de särskilda gudstjänsternas namn. För att markera de olika festdagarne har en ännu kraftigare stilsort valts.

Vad här avses är sålunda endast, dels att påvisa de båda handskrifternas existens (de äro båda förut okända), dels att lämna en tillräckligt utförlig redogörelse för deras innehåll. Däremot tages här ingen hänsyn till musiken. Ej heller göres något försök att ställa in handskrifterna i ett större sammanhang. Därmed torde lämpligen dröjas till dess ett så stort antal handskrifter och fragment publicerats att icke blott huvuddragen utan ock åtminstone viktigare detaljer i utvecklingen ligga fullt klara.

I.

Jerstad-boken.

Liturgisk musikhandskrift, tillhörig Jerstads kyrka i Linköpings stift och förvarad i dess kyrkoarkiv. Insidan av frampermen innehåller bl. a. denna anteckning: »Thenna book hörer Jerstada kyrkio till». Handskriften är defekt såväl i början som i slutet. Fragmentet omfattar i sitt nuvarande skick 40 blad. Format c:a 17×20,5 cm. Skrivytans storlek ungefär 14×17 cm. Antalet notsystem per sida vanligen 6 (stundom 7). Någon direkt antydan om tiden för handskriftens tillkomst finnes icke men såväl stil som innehåll synes peka på tiden omkring 1600. En i en delvis utplånad anteckning å främre permens insida såsom bokens skrivare nämnd Petrus Johannis har det varit mig omöjligt att identifiera. Linköpings stifts Herdaminne (Westerlund och Setterdahl) känner honom i varje fall icke.¹⁾ Frampermen innehåller ock följande hälsosamma påminnelse till sångarne:

¹⁾ På fol. 16 v. finnes antecknat namnet Canutus Nicolaj Holmensis.

In templo stantes multos ac confabulantes
Hos dæmon notat secum[que] ad tartara ducit.

Fragmentet är häftat i ett pergamentsomslag, som i sin tur utgör ett fragment av en liturgisk musikhandskrift, nämligen ett praktfullt medeltida *Graduale*. Bladet innehåller stycken ur mässan på måndagen i stilla veckan, bl. a. ord och musik till *graduale* på denna dag: *Exurge domine et intende iudicium meum*.

I stiftets förut citerade Herdaminne (del II s. 280) meddelas ett inventarium från Jerstads kyrka från år 1399 som i detta sammanhang icke saknar sitt intresse¹). Där uppräknas kyrkans bokskatt sålunda:

»twa mæssoböcker,
twa ottosangsböcker,
twa ymnarios
eth graduale,
en sequencionarium,
ena haandbook,
en ordinarium,
en saltare,
en brewera,
eth quaternum.»

Det ovan nämnda, som omslag begagnade pergamentsfragmentet bär alla tecken till att härstamma från 1300-talet. Finnes någon anledning att betvivla att vi i detta fragment se en kvarleva av det i 1399 års inventarium uppräknade *gradualet*?

Här nedan följer nu en redogörelse för Jerstadsbokens innehåll.

[In die Nativitatis Domini.]	Fol. 2. r.	℣. Tanquam sponsus ...
[Ad Matutinum.]		℣. Gloria patri ...
[Resp. 1. Hodie nobis celorum rex ...]		Et exiuit.
Fol. 1. r. Quia ²).	Fol. 2. v.	<i>Super benedictus</i> . Gloria in excelsis ...
<i>Secundum Responsorium</i> . Hodie nobis de celo ...		Benedictus dominus deus israel.
℣. Gloria in excelsis ...		
Fol. 1. v. Hodie.		In secundis vespis.
<i>Tertium Responsorium</i> . Descendit de celis ...		[Ant. 1] Tecum principium ...

¹) Så sällan som man påträffar medeltida inventarieförteckningar från svenska landskyrkor torde det ursäktas om jag här meddelar även Jerstads övriga kyrkoegendom 1399: »tu par maessuklaedhe ok twa maessohakla, tu altara redhe, twa kalka, tu corporalia, twa guz likama budka, ena korkaapo, eth rökliin, twa ampla, ena wiinflasko». — Man kunde sålunda i en medeltida svensk landskyrka omkr. 1400 reda sig med två liturgiska färger.

²) Handskriften börjar med detta ord, som utmärker den del av responsoriet som repeterades efter responsoriets *Versus*. Angående responsoriernas byggnad se förf:s *Den gregorianska sången*, Stockholm 1930 s. 14 f.

- [Ps.] Dixit dominus domino meo. [109¹]
- Fol. 3. r. [Ant. 2] Redemtionem misit dominus...
- [Ps.] Confitebor tibi domine in toto. [110]
- [Ant. 3] Exortum est in tenebris...
- [Ps.] Beatus vir qui timet dominum. [111]
- [Ant. 4] Apud dominum misericordia...
- Fol. 3. v. [Ps.] De profundis clamaui ad. [129]
- [Ant. 5] De fructu ventris tui...
- [Ps.] Memento domine dauid. [131]
- Super magnificat.* Hodie christus natus est...
- Fol. 4. r. Magnificat anima mea.

Officium²) [missæ].

Puer natus est nobis...

- Fol. 4. v. [Ps.] Cantate domino...

Sequitur Cantus Paschalis.

In primis vesperis super psalmos.

- [Ant.] Alleluia alleluia alleluia.
- [Ps.] Laudate pueri dominum laudate. [112]
- [Ant.] Vesperi [!] autem sabbati...
- Fol. 5. r. Magnificat.

In matut[inis].

Inuitatorium. Alleluia alleluia alleluia.

[Ps.] Venite exultemus domino.

Super psalmos [Ant. 1] Ego sum qui sum...

- Fol. 5. v. [Ps.] Beatus vir qui timet¹). [Ant. 2] Postulaui patrem meum...
- [Ps.] Quare fremuerunt gentes. [2]
- [Ant. 3] Ego dormiui...
- Fol. 6. r. [Ps.] Domine quid multiplicati sunt. [3]
- Responsorium primum.* Angelus domini descendit de coelo...
- Fol. 6. v. [V.] Angelus domini locutus est...
- Fol. 7. r. Jam surrexit.
- Secundum Responsorium.* Angelus domini locutus est...
- [V.] Ecce precedet vos...
- Fol. 7. v. Jam.
- Tertium Responsorium.* Dum transisset sabbathum...
- Fol. 8. r. [V.] Et valde...
- Ut venientes.
- Super Benedictus.* Et valde mane...
- Benedictus dominus deus.

In secundis vesperis

- super psalmos* [Ant. 1] Angelus autem Domini...
- Fol. 8. v. [Ps.] Dixit Dominus Domino meo. [109]
- [Ant. 2] Erat autem aspectus eius...
- [Ps.] Confitebor tibi Domine. [110]
- [Ant. 3] Prae timore autem...
- Fol. 9. r. [Ps.] Beatus vir qui timet. [111]
- [Ant. 4] Respondens autem angelus...

¹) Hänvisningarna till psalmernas nummer avse ordningen i Vulgata.

²) Ordet *officium* begagnas här — likasom ofta under medeltiden — liktydigt med *introitus*.

¹) Här föreligger en felskrivning. Den avsedda psalmen är icke *Beatus vir qui timet Dominum* (111) utan *Beatus vir qui non abiit* (1), som av ålder öppnat påskdagens matutin, under det att Ps. 111 tillhör vesperns psalmer.

[Ps.] Laudate) Dominum omnes gentes. [116]

[Ant. 5] Cito euntes dicite discipulis quia surrexit Dominus Alleluia.

- Fol. 9. v. [Ps.] In exitu Israel de. [113]
[Ant.] Et respicientes viderunt...
[Ps.] Magnificat.

Officium diei Resurrectionis.

Resurrexi et adhuc tecum sum...

- Fol. 10. r. [Ps.] Domine probasti...

In die Pentecostes sive de sancto Spiritu Cantus jn primis vesperis.

[Ant.] Veni sancte spiritus reple tuorum...

- Fol. 10. v. *Super psalmos*²⁾ *antiphona*
[Ant. 1] Qui autem diligit me, diligitur a patre meo et ego diligam eum, et manifestabo ei meipsum Alleluia Alleluia Alleluia.
Fol. 11. r. [Ps.] Laudate pueri Dominum laudate. [112]
[Ant. 2] Si quis diligit me sermonem meum seruet...
[Ps.] Laudate Dominum omnes gentes. [116]

¹⁾ Handskriften har *Lauda*.

²⁾ Denna vesper avviker helt från Brev. Linc. Under det att Brev. Linc. här har ferialpsalmerna, har Jerstad-boken »Omnia Laudate». Brev. Linc. anvisar som enda de-temporebestämda psalmantifon »Veni Sancte Spiritus» under det att här dessutom meddelas en fullständig antifonserie. På frågan, varifrån denna vesper härstammar, har jag ej tillfälle att nu ingå. I förbigående må emellertid meddelas att ant. 2: *Si quis diligit me* av Brev. Linc. användes som Magnificat-antifon på feria V., ant. 3: *Hi qui linguis* som Benedictus-antifon på feria V. samt ant. 5: *Sic deus dilexit* som Benedictus-antifon på feria II. i pingstveckan.

[Ant. 3] Hij qui linguis loquantur novis, Galilaei sunt...

- Fol. 11. v. [Ps.] Lauda anima mea. [145]
[Ant. 4] Si quis introierit per me saluabitur et ingredietur et pascua inveniet Alleluia.
[Ps.] Laudate Dominum quoniam. [146]
[Ant. 5] Sic deus dilexit mundum vt filium vnigenitum...
Fol. 12. r. [Ps.] Lauda Jerusalem Dominum lauda. [147]
Super magnificat. Ego mitam vobis Spiritum veritatis vt maneat vobiscum in aeternum, in illa die vos cognoscetis, quia a patre exiui et in vobis ero, Alleluia.
[Ps.] magnificat.

- Fol. 12. v.

In matutinis

jnuitatorium. Alleluia Spiritus domini...

[Ps.] Venite.

Super psalmos. [Ant. 1] Factus est repente...

- Fol. 13. r. [Ps.] Magnus dominus et. [47]
[Ant. 2] Confirma hoc...
[Ps.] Exurga[t] deus et dissipentur. [67]
[Ant. 3] Emitte Spiritum tuum...
[Ps.] Benedic anima mea. [103]
Responsorium primum.
Fol. 13. v. Dum complerentur...
Fol. 14. r. V. Repleti sunt omnes...
Tanquam.
Secundum Responsorium.
Repleti sunt omnes...
Fol. 14. v. V. Loquebantur varijs linguis...
Et conuenit.
Super Benedictus. Accipite spiritum sanctum...
Fol. 15. r. [Ps.] Benedictus Dominus.

In secundis vesperis

super psalmos. [Ant. 1] Dum complerentur dies...

[Ps.] Dixit Dominus Domino meo. [109]

[Ant. 2] Spiritus Domini repleuit...

[Ps.] Confitebor tibi domine. [110]

Fol. 15. v. [Ant. 3] Repleti sunt omnes...

[Ps.] Beatus vir qui timet. [111]

[Ant. 4] Fontes et omnia...

[Ps.] Laudate pueri Dominum. [112]

[Ant. 5] Loquebantur varijs linguis...

Fol. 16. r. [Ps.] Jn exitu jsrael de. [113]

[Ant.] Hodie completi sunt dies pentecostes Alleluia Hodie Spiritus sanctus...

Fol. 16. v. [Ps.] Magnificat.

Officium Diei pentecostes.

Spiritus domini repleuit...

Fol. 17. r. [Ps.] Confirma hoc...

Die natiuit[atis] Domini Salua[toris]

Wenite exultemus domino...

Fol. 19. r.

Cantabitur tempore paschae.

Wenite exultemus domino...

Fol. 21. r.

Jn Die Pentecostes.

Wenite exultemus domino...

Fol. 23. r. [Ant.] De te virgo nasciturum mundj Salvatorem. patres suspiraverunt. predixerunt prophetae, signaverunt figurae tandem ille paranimphus coelestis, Gabriel salutando nuntiavit Spiritus Sanctus obumbrando foecundavit. O quando veniet

ille desideratus, O quando ex te nascetur tamdiu expectatus venj, venj domine jam veni per viscera virginis visitans nos oriens ex alto¹⁾.

Fol. 24. r.

Jn festis dic[itur] ad mat[ut]inas res[ponsorium].

Benedicamus Domino.

Ad vesp[eras.]

Benedicamus Domino.

tempore Paschae.

Benedicamus Domino.

Fol. 24. v. Benedicamus Domino Alleluia Alleluia Alleluia.

Benedicamus Domino Alleluia Alleluia.

Benedicamus Domino Alleluia Alleluia Alleluia.

Benedicamus Domino.

[Utan noter] Deo dicamus gratias.

Jn dominicis.

Fol. 25. r. Herre förbarma tigh...

Ähra wari Gud...

Wij lofue tigh...

Fol. 26. v. Heligh Heligh Heligh...²⁾

Fol. 27. r. O Guds Lamb...

Kyrie Pentecostes.

Herre förbarma tigh...

Fol. 27. v. Ähra wari Gud...

Wij lofue tigh...

¹⁾ Denna antifon användes av Brev. Linc. i en *memoria de domina* efter kompletoret på aftonen före I i advent. Som versikel i denna *memoria* begagnas *Ave Maria gratia plena* etc. och som kollekt *Deus qui de beate Marie virginis utero* etc. I Jerstadboken föregås den av ett par nästan utplånade ord, som jag icke kunnat läsa.
²⁾ Handskriften återger slutet av Sanctus: *Saligh gör oss j högdenne.*

Fol. 29. r. *Sanctus*. Heligh Heligh Heligh...

Fol. 29. v. *Agnus Dei*. O Gudz lamb...

Fol. 30. r.

Kyrie Apostolis [Sic.]

Herre förbarma tigh...

Fol. 30. v. Ähra wari Gud...

Wij loffue tigh...

Fol. 32. r. *Sanctus*. Heligh Heligh Heligh...

Fol. 32. v. *Agnus Dei*. O Gudz lamb...

Fol. 33. r.

Jn summis festis.

Herre förbarma tigh...

Jn simplicibus.

Herre förbarma tigh...

Fol. 33. v. Ähra wari Gud...

Fol. 34. r. Wij lofue tigh...

Fol. 35. r. Heligh Heligh Heligh...

Fol. 35. v. O Gudz Lamb...

Fol. 36. r. Tackom och loffuom Herran.

Gudj wari tack och lof.

Kyrie Dominicale.

Herre förbarma tigh...

Fol. 36. v. Ähra wari gud...

Wij lofue tigh...

Fol. 37. v. Helig... [början borta]

Fol. 38. r. O Guds lamb...

Fol. 38. v. *Letabundus*. Alle CHristna frögdar sigh...

Fol. 40. r. *Wictime paschale* [Sic.]. Jesus CHristus han ähr worden... så fick hon ther see then dö [här slutar boken]

Jerstadsbokens innehåll är ordnat i tvenne till sin karaktär fullständigt olika avdelningar, som återspegla de tvenne olika linier, efter vilka man här i Sverige sökte komma tillrätta med de gudstjänstliga problemen under reformationsårhundradet. Den första avdelningen innehåller latinska texter i reducerat antal för de tre stora högtiderna (jul, påsk, pingst) för såväl mässa som tidegård; den senare avdelningen däremot ett försvenskat *Ordinarium missæ*. Till den förra avdelningen ansluta sig dels de tre högtidernas Venite-melodier, dels antifonen *De te virgo* (vars förekomst här onekligen är förvånande), dels ock slutligen en (latinsk) *Benedicamus*-samling. Till den senare avdelningen äro fogade sekvenser (i svensk översättning) för jul och påsk. I denna senare slutar fragmentet. Med all sannolikhet har även en pingstsekvens meddelats. För påsk och pingst innehåller handskriften första vespern, matutin, antifona super *Benedictus* (ur *Laudes*), andra vespern samt introitus för mässan. Det får då anses sannolikt att för juldagen meddelats material i samma utsträckning. Luckan i handskriftens början skulle då ha omfattat julaftonsvespern samt början av julmatutinen.

II.

Sandhems-boken.

Tillhör Sandhems kyrka i Skara stift och förvaras i dess arkiv. Fragmentet, som i sitt nuvarande skick omfattar 28 handskrivna blad, utgör f. n. sista avdelningen i ett sammelband, som dessutom innehåller följande 1500-talstryck:

- 1) Fragment av 1548 års Handbok;
- 2) Messan på swensko 1548;
- 3) Een liten Songbook. 1553;
- 4) Troon (svenska och latin) 1578.¹⁾

Handskriften är defekt i slutet, men intet ger vid handen att något parti av början skulle vara förlorat (jfr nedan). Formatet är 14×18 cm. Skrivytans storlek c:a 10,5×13,5 cm. Antalet notsystem per sida 6 à 7. Handskriftens tillkomst torde kunna sättas till förra hälften av 1600-talet. Innehållet vittnar tydligt om ett senare skede i utveckling än det av Jerstad-boken företrädde.

Samlingsbandets pärmar äro borta och volymen är inlagd i ett nutida pappomslag. För en i volymen gjord uppteckning av psalmen »Gläd dig, du Kristi brud» har redogjorts i denna tidskrifts 3:e häfte innevarande år (s. 109 ff.).

Innehållet i Sandhemsboken är följande.

<p>[In die Nativitatis Domini] [Ad Missam.] [Introitus.] Fol. 1. r. Puer natus est nobis... [Ps.] Cantate domino... [Sequentia.] Laetabundus... [latin]</p>	<p>Fol. 7. r. [Ant. 1.] Dominus dixit ad me... [Ps.] Qware fremuerunt gentes... [2] Fol. 7. v. [Ant. 2.] Tanquam sponsus... [Ps.] Coeli enarrant... [18] Fol. 8. v. [Ant. 3.] Diffusa est gratia... [Ps.] Eructavit cor meum... [44] Fol. 10. r. Ver[sus]: Puer natus est nobis. R. Et filius datus est nobis. Prima lectio. [Resp.] Hodie nobis caelorum rex de virgine nasci... Quia salus aeterna... Fol. 10. v. [V.] Gloria in Excelsis deo... Secunda lectio. Esa. 9. [Resp.] Hodie nobis de caelo pax vera descendit. Hodie per totum mundum melli flui facti sunt caeli.</p>
<p>[Dominica Resurrectionis] Officium misse. Fol. 2. r. Resurrexit [sic!] et adhuc tecum sum... [Ps.] Domine probasti... Gloria patri... et semper [nästa sida (fol. 3 recto) tom.]</p>	<p>Fol. 11. r. [V.] Gloria in Excelsis deo... Tertia lectio Evangelica. [Resp.] Descendit de caelo missus ab arce patris introiuit in aurem virginis... Et exiuit...</p>
<p>Fol. 3. v. [In die Nativitatis] [Ad matutinum.] [Invitatorium.] Christus natus... [Ps.] Uenite... Fol. 5. v. [Hymnus.] Weni redemptor... werldenes frelsare kom här... [I margen:] A solis ortus. vel war glad tu helga.</p>	

¹⁾ Se Collijn, Sveriges bibliografi intill år 1600, Band II s. 484. Exemplet är fullständigt (endast 2 fullständiga ex. synas enligt Collijn förut vara kända) och noter inskrivna till såväl den svenska som den latinska texten.

Fol. 11. v. [V.] Tanquam sponsus...
[V.] Gloria patri...

Fol. 12. r. [Resp.] Verbum caro factum est... Pleni gratia...
[V.] Jn principio...
Te deum.

[In secundis vespertis.]

Fol. 12. v. [Ant. 1.] Tecum principium...
[Ps.] Dixit dominus... [109]

Fol. 13. r. Confitebor tibi... [110]
Laudate pueri Dominum Laudate nomen domini... [112]
Gloria patri...

Fol. 14. r. [Ant. super Magnificat.] Hodie christus natus es(sic!)...
Minn siäl prisar storliga Herran / Och min Anda frög-dar sig ij gudi.
Benedicamus Domino.
Deo dicamus gratias. [cod. har: gratia.]
[Coll.] Deus qui sacratissimam noctem...

[Dominica Resurrectionis.]

[Ad Matutinum.]

Fol. 14. v. [Invitatorium.] Alleluia, Alleluia Alleluia.
[Ps.] Wenite...

Fol. 16. v. [Hymnus.] Ad coenam agni...
Nu ähr kommen wår påska frögd...

Fol. 18. r. [Ant. 1.] Ego sum qui sum...
[Ps.] Beatus wir... [1]
[Ant. 2] Postulaui patrem...
[Ps.] Quare fremuerunt gentes / et populi meditati sunt inania?¹⁾. [2]
[Ant. 3] Ego dormiui...
[Ps.] Domine quid multipli-cati... [3]

Fol. 19. r. *Versus.* In resurrectione tua christe alleluia.

[R.] Coelum et terra letentur alleluia.

[Resp. 1] Angelus Domini...

Fol. 19. v. Iam surrexit...
[V.] Angelus domini locutus est...

[Resp. 2] Angelus domini locutus est... Iam surrexit...
[V.] Ecce praecedit...

Fol. 20. v. [Resp. 3.] Dum transisset sabbatum... Wt venientes...

[V.] Et valde (!) mane...
[V.] Gloria patri...

[Ad laudes.]

[Ant.] Et valde mane...

[Ps.] Benedictus dominus.

[In secundis vespertis]

Fol. 21. r. [Ant.] Alleluia Alleluia Alleluia Alleluia.

[Ps.] Dixit dominus domino meo. [109]

[Ant.] Et respiciens (!) viderunt...

[Ps.] Magnificat anima mea Dominum.

[Coll.] Deus qui per vnigenitum tuum...

[Coll.] Deus [cod.: Dies] qui hodiernum diem gloria dominicae resurrectionis illustras...

Fol. 21. v.

[Sekvenser.]

Sequentia in Dominica Trinitatis.

Lät oss loffua gudh och prisavtj thenna sång och wisa ty han oss altidh beuisa will sina barmhertighet.

Han utsende sijn Enda son then oss frelste med mykin mon,

han' ähr vår midil och patron ijn för gudh ij euigheet.

¹⁾ Denna psalmtext är, i motsats till de övriga, icke utskriven.

O huilkin en oransakeligen
diuphet
aff then rika och högmegtiga
visheet
som ähr både ij gudz vishet
och ij hans helga kunskap.

Som hans domar ähro obe-
gripelige
så ähro hans vägar oransa-
kelige
men han har sigh mildeliga
offuer sit troгна selskap.

Huilkin haffuer tient hans
sinne
ho kan wara ij hans minne
thet kan huarken man heller
quinna
för alt thet them giffuit är.

All tingh ähro vthaff honom
then wij alt godt vstaff lån timer
och betalum aldrig honom
som all ting ij händom bär.
Amen¹⁾.

Fol. 22. v.

[In die S. Johannis Baptistae.]

Elisabett [!] zachariae

¹⁾ Moberg (Die Schwedischen Sequenzen) synes icke känna denna text.

magnum virum in hac die
gloriosa genuitt [!]...

Fol. 24. r.

[In die S. Trinitatis.]

Vox clarescatt (!) mens pur-
getur...¹⁾.

Fol. 25. r.

**Sequentia in die ascensionis
domini.**

Omnes gentes plaudite
festos choros ducite...²⁾.

Fol. 27. r.

De sancto spiritu.

Weni sancte spiritus
et Emitte coelitus...

Fol. 28. v.

De sancta Trinitate.

Profitentes deitatem
veneremur Trinitatem
pari reuerentia.

Tres personas asserentes
personali differentes³⁾ [här
avbrytes fragmentet med fol.
28]

¹⁾ Texten tryckt hos Dreves-Blume, Ein Jahrtausend Lateinischer Hymnen-dichtung II s. 191.

²⁾ Texten tryckt ibm. II s. 143 f.

³⁾ Texten ibm. I s. 258.

En blick på Sandhemsbokens innehåll visar, att den lilla rest av gudstjänstlivets forna rikedom, som här bibehållits, ordnats i trenne avdelningar. Den första omfattar introitus för juldagens och påskdagens högmässor, vartill för juldagen, inkonsekvent nog, fogats sekvensen *Laetabundus*. Den andra avdelningen innehåller tidegården för samma båda högtidsdagar, varvid är att märka att blott matutin och en vesper bibehållits. För påskdagen meddelas emellertid dessutom antifon till *Benedictus*. Av *Laudes* har sålunda åtminstone detta moment varit avsett att utföras. Den tredje avdelningen, i vilkens mitt fragmentet avbrytes, utgöres av en samling sekvenser. Vad fragmentet ytterligare kan hava innehållit är omöjligt att gissa. Det avrundade omfång, de båda första avdelningarne visa, gör en defekt i handskriftens början ytterst osannolik.

* *

*

Slutligen vill utgivaren till de ämbetsbröder, som till äventyrs läsa dessa rader och som i de under dem ställda kyrkoarkiven finna liturgiska musikhandskrifter eller fragment (även obetydliga) av sådana handskrifter, rikta en enträgen bön att till honom sända ett meddelande härom.

Knut Peters.

Bergspredikan.

Den 24 oktober 1937 invigdes av biskop Edvard Rodhe i Grevie kyrka i nordvästra Skåne Pär Siegårds frescomålning Bergspredikan.

På en kulle sitter Kristus, vars fast tecknade gestalt står mot en ljus fond, och talar till folket som samlats omkring honom. Närmast stå lärjungarna, Petrus förmedlande orden till folket med en energisk armrörelse, som upprepar Kristusgestaltens, de andra ännu blott lyssnande, Johannes i lärjungekretsens nedre vänstra hörn, Judas med nedböjt huvud bland de tre till höger och bredvid honom en annan lärjunge med känsligt tecknat, lyftat ansikte. Nedanför kullen till höger står den tolfte lärjungen ännu tillsammans med modern och fadern, som är fiskare och bär ett nät på axeln. Här nere ha de övriga åhörarna samlats, och bland dem gå ljusklädda hjälpande män omkring precis som på Skovgaards fresk Gästabudet. En tröstar den gamle med skägg och käpp. En hjälper den sjuka kvinnan. En har varit med om botandet av den lame. Till vänster i förgrunden lyssnar modern till budskapet om barnet, därintill vända de två fariseerna myntet med kejsarens bild. Nedanför på kyrkbänkarna sälla sig församlingsborna till lyssnarskaran.

Pär Siegårds fresk är omsorgsfullt inkomponerad i kyrkorummets. Ingången till kyrkan för genom tornet i väster, och fresken sitter på östra kortväggen, den ursprungliga altarpålsväggen, där den får gott sidoljus från långväggsfönstren.

Freskens färger äro milda, och trots den fasta teckningen är kompositionen hållen i ett plan så att den icke slår håll i väggen eller förtar rummets slutenhet. Den har som en fresk bör strängt mural hållning.

Måtten äro cirka 8 gånger 8 meter, och målningen är alltså ungefär kvadratisk, men hela linjespelet med de stående figurerna ger kompositionen en vertikalism, som låter blicken omedvetet stiga mot Kristusgestalten. Konstnärligt är bilden byggd med stor säkerhet och balans, så att varje figur och varje linje finns, där den behövs för helhetens skull. Den skulle t. ex. ha blivit övertung, om alla tolv apostlarna stått uppe på kullen, och en av dem har därför som nämnts flyttats ned. Men det vittnar starkt

om konstnärens inlevelse i ämnet, att han av denna kompositionella svårighet gjort något innehållsligt positivt: ty vad är naturligare än att denne lärjunge ännu står tillsammans med föräldrarna.

Fresken sammanhålles till en helhet också genom det samlande koloristiska greppet. De tyngre färgklangerna i det nedre partiet tagas upp i ljusare valörer högre upp. Ljusast är Kristusgestalten, som trots att den är till formatet störst och därför dominerar, dock tack vare färgen hålles på sin plats i bilden. Glorian kring Kristusgestaltens huvud är det enda helt vita i hela kompositionen.

Bakgrunden i fresken utgör traktens eget landskap. Kristus predikar från en av Grevie backar, och bakom den finner Greviebon sin välbekanta utsikt mot Skälderviken och Kullen. Tack vare denna utsikt känner man sig genast hemmastadd i freskens miljö, och en gammal församlingsbo har t. o. m. kunnat berömma konstnären för hans vällagda gärdesgårdar. Det ligger något väsentligt i detta. Barnet finner på målningen sin leksak, gubben sin gärdesgård. Var och en har en utgångspunkt, och kan sedan lätt finna vidare. Fast Pär Siegård icke ett ögonblick dagtingat med sin konstnärliga ambition, finns intet tillkrånglat eller svårbegripligt i hans bild. Allt är enkelt och sant.

Pär Siegård utförde sin fresk på mindre än två månader, men det ligger år av arbete bakom den. I själva verket har Pär Siegård alltid medvetet eller omedvetet varit inriktad på monumentalmåleri av denna art. Född 1887 arbetade han efter utbildningsår och långa utländska reseår både, när ekonomin tvingade därtill, som yrkesmålare, och som konstnär. Från 1924 medlem i sammanslutningen De tolv, flitig utställare i grupputställningar av olika slag, höll han i november 1937 sin första stora separatutställning hos Skånska Konstmuseum i Lund. Han är född i Häl-singborg men bosatt på Hallandsåsens sydsluttning nära Förs-lövsholm, till vilket Grevie är annexförsamling. I sin konst har han följt tre linjer. Han har odlat ett ofta ganska abstrakt stafflimåleri i olja, varvid han starkt drivit färgens och formens problem och skaffat sig den grundliga formella kunskap, som är en förutsättning för monumentalkonst. Men dessutom har han under hela sin utveckling ständigt tagit upp religiösa motiv och som resultat härav föreligger främst serier av förnämliga träsnitt i färg eller svart och vitt. Slutligen har han redan tidigare arbetat i kalkmålning och fresk. 1932 utförde han en utomhusfresk i Ängelholm, 1935 en fresk i Riseberga columbarium, och 1935—1936 kalkmålningar i Vilan vid Åkarp.

Väl förberedd gick han så till den stora uppgiften i Grevie kyrka. Han har löst den så, att hans Bergspredikan — genom sin konstnärliga kvalitet och genom sin mänskliga naturlighet — oavvisligen bildar en milstolpe i svensk monumental kyrkokonst. I hans egen konst utgör den toppunkten, men det är att hoppas, att den också får bli en utgångspunkt. *Nils Gösta Sandblad.*

Bergspredikan.

Fresk av Pär Siegård i Grevie kyrka.

Svensk kyrkokunskap.

En svensk motsvarighet till Percy Dearmers *The parson's handbook* — skulle den icke ha en stor uppgift att fylla? Och helst med hänsyn tagen till den svenska kyrkans lekmannaverksamhet och dess mångskiftande former. Efter Brilioths brett lagda Svensk kyrkokunskap är en populär framställning av detta slag icke längre omöjlig. Genom förlagets *Pro Ecclesia* i Osby försorg har nu också en sådan bok sett dagens ljus. Författarna äro Fred Linderoth och Sven Norbrink.

Uppläggningsen av det stora ämnet har fått sin nödiga begränsning genom undertiteln *Läsebok i kyrkokunskap för kyrka, skola och hem*. I inledningen betonar författarna dessutom, att begreppet kyrkokunskap tangerar det moderna begreppet hembygds-kunskap. Det förra fattas alltså till stor del som en folklig kulturföreteelse, vars livskraft liksom den svenska allmogekulturens blev svårt angripen genom 1800-talets nivellerande rörelser. Den kyrkliga kulturen och dess tradition har därtill en djupt andlig betydelse såsom »utfällningen av de andliga verkligheternas utvecklingsprocess». Att bidra till förståelsen för kyrkan som institution och som kulturföreteelse är alltså bokens huvuduppgift.

När man med dessa synpunkter i minnet går den nya boken närmare in på livet, förvånas man kanske över, att icke finna någon sammanfattande skildring av den svenska kyrkans historiska utveckling. Kapitlet *Socken-församlingens* enheten behandlar en del av det rika ämnet, och i framställningarna om kyrkokonstens historia skymtar det också fram. En kort redogörelse i stil med det utomordentliga inledningskapitlet i Brilioths nyss nämnda bok hade säkerligen givit en fastare bakgrund åt de följande kapitlen. Med denna anmärkning är dock det väsentliga antytt av invändningar mot Linderoths och Norbrinks eljest väl genomtänkta uppställning. Nära hundra sidor ägnas sedan åt en skildring av den svenska kyrkokonsten. Tyvärr har en uppdelning av materialet i arkitektur, inredningsföremål, skulptur och måleri samt en kort avdelning om symboler gjort att helhetssynen stundom icke kommer fram i tillräcklig grad. Här hade det säkerligen varit fruktbringande att kunna ge en djupare liturgisk och dogmhistorisk bakgrund åt kyrkobyggnadens och inredningsföremålens skiftande utvecklingsformer. Helt visst skulle då en kyrkohistorisk mera betingad periodindelning ha kunnat uppställas. Perioderna vasa-tid—karolinsk tid—nyklassisk tid hade då helt enkelt kunnat utbytas mot gotik och klassicism, den sistnämnda med några schatteringar, som svara mot ortodoxien och upplysningstiden. Behandlingen av särskilt byggnadskonstens utveckling är i sin kort-het och överskådlighet likväl mycket instruktiv och välskriven. De

Fred Linderoth och Sven Norbrink: Den svenska kyrkan. Pris 6:75. Förlaget Pro Ecclesia, Osby.

kyrkliga mässkläderna ha fått ett betydande utrymme, och författarnas varma nitälskan för denna del av kyrkoprydnaden undgår icke att göra intryck.

Efter ett kapitel om mässan samt om andra gudstjänster samt kyrkliga vigningar m. m. följer ett vidlyftigt parti, som behandlar kyrkoåret. Här spårar man kanske tydligast författarnas uppfattning om kyrkokunskapen som en viktig del av hembygds-kunskapen. Efter en skildring av kyrkans högtider finner man en intressant framställning av apostla- och helgondagar med utgångspunkt från den gamla runstaven. För vissa av årets dagar finnas på denna tecken utmärkande både helgonens minnesdagar och för det praktiska livets sysslor. Dessa tecken vittna om föreningen av andligt och världsligt i forna dagars svenska folk-kultur. En mycket utförlig helgonalmanack meddelas därefter med uppgifter om de viktigaste helgonen. På grund av det eljest lyckliga uppslaget med anknytning av helgonförteckningen till runstaven ha dock en del svenska helgon icke kommit med t. ex. Elin av Skövde, Ingrid av Skeninge och Nicolaus Hermani, vilka visserligen icke kanoniserats, men vilkas kult dock spelat en viss roll. Kanske mången frestas att klandra vidlyftigheten i detta kapitel. Men den motiveras bl. a. av att helgondagarnas minnen kunna anknytas till ungdomskretsarnas och kyrkobrädrakårearnas andakts- och arbetsstunder, vilka på detta sätt få en historisk och säkerligen uppbygglig utvidgning och samtidigt framför allt en fastare anslutning till det traditionsbundna kyrkoåret. Almanackan var ju en gång andaktsbok — detta påstående behöver icke närmare bevisas, och för den kunnige böra de fingervisningar, som lämnas i föreliggande bok, mottagas med glädje.

Den senare hälften av boken om den Svenska kyrkan ägnas åt kyrkans organisation — biskopsämbete, domkapitel, församlingsstyrelse m. m. — samt vår tids former för kyrkligt arbete genom föreningar och stiftelser. Tabeller över de liturgiska färgernas användning och en helgonikonografi avsluta boken.

Anmärkningar äro kanske allt för lätt att framställa då det gäller recension av en bok som denna. Det rika ämnet kan naturligtvis behandlas på många sätt. Men det grepp, som de båda författarna till »Den svenska kyrkan», givit, bör i alla händelser betraktas som mycket lyckligt.

Bengt Cnattingius.

Kyrkoårets aftonböner.

Veckans Tideböner har blivit en andaktsbok, som sakta men säkert vunnit hjärtan och funnit bedjare i våra bygder. Den, som

Kyrkoårets aftonböner. Stycken ur Psaltaren jämte lovsånger och böner ordnade för aftonböner vid kyrkoårets högtider av A. Adell och K. Peters. C. W. K. Gleerups förlag, Lund.

skriver dessa rader, har detta år hört delar av completoriet sjungas som levande församlingssång på ett pojkläger, vid en ungdomskurs, vid ljusgudstjänster i en genuin lantbrukarförsamling och vid avslutningen i en ungdomskrets. Han har påträffat tidebönsboken som en älskad andaktsbok icke blott hos präster utan jämväl hos lekfolk. Han har sett den användas växelvis mellan makar och ämbetsbröder. Han är fast övertygad, att den, därest den införes i församlingsbruk med kärleksfull hänsyn och med noggrant aktgivande på att åtminstone någon del av församlingen — t. ex. ungdomskretsen eller konfirmanderna — redan från början är aktiv och att den övriga församlingen noga undervisas om saken, verkligen har det allra största uppbyggelsevärde just för »vanligt enkelt folk».

Då det nu utkommer en ny del, omfattande completorium för kyrkoårets olika tider, är det en glädje att anbefalla den till enskilt och allmänt bruk. När man bläddrar igenom dess tideböner med deras fasta uppbyggnad, där man genast känner sig hemma men där samtidigt antifoner, hymner och böner växla i en meningsfull rytm, gripes man på ett särskilt sätt av kyrkoårets rikedom. I sin kyska och försynta skönhet rymma dessa gamla bönesätt både julens skira glädje över inkarnationens under, passionstidens korsmystik och påskens brusande halleluja, för att icke stanna vid kyrkans övriga tider i deras vackra växling. Med särskild tacksamhet skall antecknas, att vi fått en aftonbön — underbart djup och tröstefull — för den dag »då någon ligger på bår» — andra goda bidrag att förtiga.

Alltså: tag, sjung, läs och bed!

Bo Giertz.

Årets nya organister.

Examina avlagda under 1937 vid Musikaliska Akademien.

Högre organistexamen: Karin Ahrenius, Ebba Herrman, Ingrid Tronders, Ivar Bergström, Sture Bokenstrand, Harry Carlsson, Bengt Gustafsson, Gunnar Gustafsson, Thor Hammar, Olle Kjellberg, Birger Källén, Olov Linder, Einar Lindström, Erik Magnusson, John Nyström, Ake Paulin, Gunnar Samuelsson, Nils Sandén, Olle Söderlund, Torild Tyrén, Rego Wiklund och Sture Östman.

Kantors-(kyrkosångar-)examen: Karin Ahrenius, Ingrid Tronders, Anna-Greta Weslien, Karl Boström, Len-

nart Ekström, Bengt Franzén, Olof Frizell, Valter Johansson, William Jonsson, Anton Löow, Gunnar Marcussen, Bertil Nilsson, Ake Paulin, Nils Sandén, Gunnar Sjöstrand, Lenart Sporsén, Per Staaf, Bengt Sterner, Axel Sundkvist och Kurt Törnvall.

Lägre organistexamen: Luleå. Censorer: S. Holmberg, A. Nordwall, G. Fastberg; examinator: G. Karlin.

Birgit Grafström, Karl Höglund, Erik Ahlfort, Gunnar Axén, Moses

Lindberg, Enfrid Nygren, Gustaf Hellblom.

Umeå. Censorer: A. Nordwall, C. Håkansson, E. Silén; examinator: K. Engquist.

Mårta Nilsson, Ester Öden, Sigrid Persson, Brita Fröst, Gunfrid Ågerstrand, Nils Skarin, Per Gustafsson.

Falun. Censorer: H. Lindquist, A. Jobs, H. Berggren; examinator: C. Rogberg.

Karl Alfom, Karin Blomquist, Signe Fältting, Valborg Gelin, Arvid Granblom, Inger Johansson, Ellen Larsson, Signe Linder, Bengt Norman, Berit Romson, Karl Strandberg, Nils Westlund, Åke Wicksberg.

Uppsala. Censorer: Otto Olsson, I. Widéen, G. Lindberg; examinator: H. Weman.

Maria Bergman, Ture Gudmundsson, Bengt Hansson, Emanuel Jansson, Erik Karp, Gunnar Lindström, Arne Lundberg, Ragnar Pilström, Joh. Söderlind, Bror Wiklund, Gösta Östlund.

Göteborg. Censorer: I. Widéen, B. Anrep-Nordin, R. Jansson; examinator: H. Asplöf.

Johan Härenstam, John Simonsson, Håkan Gabriellsson, Margit Henriks-

son, Lydia Ambjörnsson, Anna Johansson, Ruth Benjaminsson, Mildred Andersson, Ester Båth, Dagmar Strömquist, Greta Josefson, Erik Lundberg, Otto Redström, Erik Edwardson, Elsa Möller, Karl Mattsson, Stig Rohdin, Olof Wikström, Ebbe Gren.

Linköping. Censorer: O. Wadborg, H. Cederwall, F. M. Allard; examinator: R. Darell.

Karl-Erik Andersson, Stina Bergman, Gösta Holmström, Evy Jeppsson, Donald Peterson, Sten Svanström, Lennart Wennerberg, Karl Zetterlund.

Kalmar. Censorer: O. Morales, B. Anrep-Nordin; examinator: D. Becker.

Hans Adrielsson, Carl Axelsson, John Alkfors, Karl Bjäler, Bengt Hägg, Anna Jonasson, Arnold Kalin, Ingvar Lundmark, Gösta Nyborg, Sven Nordström, Ture Olsson, Karl Sandahl.

Lund. Censorer: O. Morales, O. Wadborg, E. Briem; examinator: J. Hedar.

Otto Bruhn, John Ericsson, Hjalmar Holmqvist, Maj Håkansson, Olle Hägerstrand, Karl Karlsson, Sonja Karlström, Asta Lundgren, Inez Nilsson, Nils Nilsson, Nils Olsson, Sven Persson, Bo Stavenow, Sven Söderström.

Sångveckor.

Sångvecka i Alnö. Den sångvecka, som hölls i Alnö 23—29 augusti under komminister Ingvar Sahlins ledning, gav inte blott teoretisk och praktisk insikt i fråga om kyrkosången. Det var väl dess främsta uppgift. Och den uppfyllde därvid alla förväntningar.

Men vidare — och det är kanske av ännu större intresse för denna tidnings läsare — den gav också en sann upplevelse av kyrkomusikens väsen och en klar syn av gudstjänstens idé. Det är så mycket mera glädjande,

som detta förmedlades ej endast till den trängre kretsen av deltagare utan även mer eller mindre till en stor skara av församlingsbor.

Detta skedde kanske främst genom de kvällsandakter som regelbundet firades i Alnö nya och gamla kyrka — inom parentes sagt båda synnerligen ägnade till sångveckohelgedomar. —

De fyra första veckokvällarna voro var för sig bestämda av de fyra kyrkoårstiderna. Då genomgicks mässmusiken för respektive serie, därefter nå-

gon eller några av de mest typiska koralerna. Och slutligen utfördes — efter vederbörlig förklaring — på den nyrestaurerade orgeln verk av samma prägel. Det var komminister Sahlin som gav orienteringen och Hugo Diestler, högskoleläraren från Stuttgart, skötte orgeln. Han spelade nästan utslutande verk av Johann Sebastian Bach.

På fredagen invigde Biskop Bohlin Alnö nya kyrkogård. I anslutning därtill ägnades fredagskvällen åt allhelgonatidens motiv. Sångveckans kör utförde därvid en kantat av Krieger: »Den rättfärdige blir hädanryckt undan oron».

Varje sådan kväll avslutades i den oförlikneliga medeltidshelgedomen. Det hölls en kort betraktelse, som lät ordet ur var kyrkoårstid varda förkunnat. Och så följde completorium.

Söndagens högmässa skall även bevaras i minne. Så stor var för många upplevelsen att utur hjärtat få sjunga och bekänna tron utan hindrande stöd av orgeln. Och aftonens konsert blev icke minst för sångarna en syn och en upplevelse av verkens egen inboende rikedom.

Därför var denna sångvecka ett glädjeämne, som man ännu talar om man och man emellan i denna bygden och som man alltfört skall tala om. Och därför vänta vi ännu flera veckor av det slaget, om möjligt ännu mera koncentrerade kring gudstjänsten.

Holger Näsholm.

Sångvecka i Höör. På Akersberg, Lunds stifts Kyrkliga Ungdomsförbunds egendom invid Höör (Skåne), hölls den 9—15 augusti en sångvecka. Som ledare för densamma stod upphovsmannen till våra svenska sångveckor, musikdirektören och komministern Ingvar Sahlin, Viksta. Ett 30-tal präster, organister, lärarefolk och

andra kyrkliga körsångare voro deltagare i denna ur många synpunkter mycket givande studievecka i kyrklig sång. Redan i sitt inledande föredrag, sångveckans »programförklaring», betonade pastor Sahlin, att det här icke var fråga om blott en sällskaplig samvaro, där man nu och då för sitt nöjes och för tidsfördrivs skull idkade sång, utan meningen var, att av dagarna göra en verklig arbetsvecka. Och här var det å andra sidan ej i första hand, ja, egentligen inte alls meningen, att resultatet av veckan skulle bli ett till utförande färdigövat konsertprogram, utan det gällde, att den enskilde deltagaren under veckans lopp gemensamt med de övriga skulle få en inblick i och om möjligt en fördjupad uppfattning av och en klarare förståelse för den kyrkliga sångens innersta, egentliga väsen.

Genom ledarens instruktiva föredrag lika mycket som genom de praktiska sångövningarna klarlades, hurusom den kyrkliga sången bör ha förkunnelsekaraktär, bör bära fram ett religiöst budskap med sina toner, och detta på ett sådant sätt, att den vänder sig icke blott till känslan utan även till viljan och påverkar denna och så på den sjungande eller lyssnande övar ett direkt positivt inflytande av bestående art. Verklig kyrklig sång nöjer sig således icke med att blott ge tillfällig »stämning» eller något slags »uppbyggelse» så där i allmänhet, som ofta varit fallet med många av det förra århundradets kyrkomusikaliska alster. Den äldre klassiska kyrkomusiken fram till 1750 har sin stora betydelse tack vare att den i allt uppfyller nyssnämnda krav; dess viljebetonade hållning röjes genom dess starka rytmiska prägel. Detsamma är fallet med en stor del av den allra nyaste kyrkliga körmusiken, och så var det icke en tillfällighet utan en

nödvändig följd av veckans syftemål, att arbetsmaterialet utgjordes av körsaker av Schütz, Praetorius, Buxtehude, Bach m. fl. av »de gamle» samt Distler, Pepping, Runbäck o. a. av »de nya».

Även den gregorianska sången fingo deltagarna lära känna något utav. Varje morgon sjöngs Te Deum i morgonbönen och varje dag avslutades med completorium i Höörs kyrka. Vid söndagens högmässa tjänstgjorde sångveckans ledare och deltagare som resp. kantor, organist och kör och vid en musikstund samma dags kväll försökte »sångveckan» genom att sjunga

en del av de genomgångna sångerna genom den uppmärksamt lyssnande församlingen del av, vad äkta kyrkomusik rymmer i sig utav predikande förståga.

Åkersbergsveckan blev en god och mångsidig övning i flerstämmig sång, den ökade kännedomen om god och dock tekniskt icke oöverkomlig kör-litteratur, den knöt många vänskapens värdefull band mellan deltagarna, men framför allt skänkte den större klar-syn ifråga om kyrkomusikens höga syftning. Detta blev veckans stora, oförglömmeliga behållning.

Deltagare.

Recensioner.

Liturgiskt.

Colin Dunlop, Processions. Alcuin Club Tract XX. Oxford 1932. 79 sidor, inb. 3 sh.

»No station, no procession», d. v. s. ingen procession utan ett mål, sammanfattar författaren sina tankar rörande processionerna i det nutida kyrkolivets tjänst för att därmed antyda vikten av processionernas sakliga motivering. Det skall vara procession, icke promenad.

Någon tvekan om behovet av processioner hyser förf. ej. Han påpekar inledningsvis hurusom *Book of Common Prayer* genom sin nära anslutning till Bibeln (man tänke t. ex. på otte- och aftonsången) och sitt ålderdomliga språk står ganska främmande för stora delar av landets befolkning. Det behövs likasom en brygga mellan dessa och den ålderdomliga liturgien. Såsom sådan brygga har processionen sin stora uppgift att fylla.

Liturgiska promenader, d. v. s. processioner för processionens egen skull, ogillar förf. Processionen skall — så-

som redan i Jerusalem på Silvias tid — vara sakligt motiverad. Det är intressant att läsa författarens utveckling av denna saklighet både i den historiska tillbakablick han gör och i hans behandling av processionen som nutidsproblem. Tänkvärda äro ock hans förslag till processionssedens återupplivande och utnyttjande både i vad som avser tillfällen för processioners anordnande och de praktiska detaljerna vid själva ordnandet.

De kyrkliga processionerna äro ett ömtåligt kapitel här hos oss. Att de alltmer arbeta sig fram torde vara obestridligt. Säkert skulle både deras vänner och deras motståndare må väl av att läsa här anmälda lilla bok. Den som vill försöka sig på att uppliva den kyrkliga processionsseden har här en vederhäftig hjälp. Och mer än en som står fullständigt främmande, ja fientlig, mot tanken på kyrkliga processioner skulle säkert mildra sitt omdöme inför författarens sakliga framställning av deras innebörd.

Knut Peters.

A directory of ceremonial, I, Oxford 1931, 68 sidor, inb. 3 sh.; II, Oxford 1930, 56 sidor, inb. 3 sh. (= Alcuin Club Tracts XIII och XIX).

Ceremonial pictured in photographs, London 1924, 17 helsidesbilder med text, inb. 3 sh. (= Alcuin Club Tracts XIV).

A Servers Manual for the Holy Communion. London u. å., 30 sidor, inb. 1 sh. 9 d. (= Alcuin Club Tracts XXI).

Rubricistiken kan utan tvivel, om den omhuldas allt för mycket, bliva en fara för ett sunt gudstjänstliv. Formens detaljer taga i så hög grad uppmärksamheten i anspråk att föga blir till övers för innehållet. Frestelsen ligger nära att låta denna »vetenskap» bliva sitt eget ändamål. Man kan hylla *l'art pour l'art*-principen även på gudstjänstlivets område. Protestanten gripes lätt av sådana tankar inför ett romerskt arbete i detta ämne. Detta gäller även om ett i allmänhet så sympatiskt arbete som Fortescue's stora verk »The Roman Rite described».

Å andra sidan är det lika säkert, att en kyrka kan ägna alltför lite uppmärksamhet åt hithörande spörsmål och att en dylik försummelse innebär en fara, också den, för en gudstjänst i anda och sanning. Det är icke någon tvekan om, att den svenska kyrkan hör till de i detta avseende försumliga — även om det finnes sådana kyrkor som härutinnan ha vida mer att förebrå sig än vår. I de allra enklaste, vardagliga förhållandena faller detta kanske icke så mycket i ögonen. Men så fort ceremonielet skall aldrig så litet utökas utöver det vanliga är det påfallande, hur bortkomna de flesta präster verka. Alldeles speciellt kommer denna bortkommenhet till synes, då vid högtidligare till-

fällen två eller tre präster skola tillsammans göra altartjänsten. De veta varken hur de skola gå eller hur de skola vända sig eller hur de skola fördela de olika textpartierna mellan sig. Där de stå stelt uppradade vid altaret i de ovana mässkläderna, som i påfallande grad besvära dem, påminna de betänkligt om klädhängare. Till det hjälplösaste man kan se hör vissa prästers beteende inför situationen att behöva ikläda sig mässkrudden. De veta varken ut eller in inför dessa plagg, som dock av kyrkolagen äro föreskrivna vid varje nattvardsgång. Eller se en präst som kommer på vägen från sakristian till altaret med armar som dingla och svänga ner efter sidorna. Framkommen till altaret knäfaller han med armbågarna på altarskivan, ungefär som om denna vore till huvudsakligen för hans bekvämlighets skull.

Det vore icke svårt att fortsätta listan med exempel, belysande påståendet att det ämne som i Uppsala plägade kallas »liturgisk aktion» är sorgligt försummat hos oss. Vad vi behövde vore en enkel och efter sunda principer utarbetad lärobok i rubricistik. Ett gott förarbete till en dylik bok har givits oss i Harald Anderssons »Om gudstjänstliga bruk och ceremonier». Denna bok har emellertid snarare formen av ett principiellt utredande diskussionsinlägg än en ledtråd för praktiskt bruk.

Dessa tankar ha väckts av ovan förtecknade arbeten, utgivna av den mycket högkyrkliga *Alcuin Club*, vars förutvarande president biskop Charles Gore nu efterträts av biskopen W. H. Frere, i Sverige känd av icke så få präster genom det förträffliga arbetet »Principles of religious ceremonial».

»A directory of ceremonial» giver en beskrivning av den engelska guds-

tjänstens ceremoniel från högkyrklig ståndpunkt. Här är icke fråga om historiska och principiella utredningar. De som önska sådana kunna vända sig till Dearmer's *The Parson's Handbook*. Här gives blott praktiska råd och anvisningar för olika förhållanden. Den första delen innehåller allmänna anmärkningar om kyrkobyggnaden och dess inventarier m. m., var-efter lämnas utförlig beskrivning över ordningen vid otte- och aftonsång, mässan och de kyrkliga handlingarna; allt från ceremonielets synpunkt. Den andra delen lämnar anvisningar för de särskilda kyrkoårstiderna och de till dem hörande ceremonierna. Vi få sålunda här veta vad som i fråga om ceremonier bör iakttagas under advent, jul, kyndelmässan, fastan o. s. v. Volymen »Ceremonial pictured in photographs» ger en samling bilder, som på ett förträffligt sätt belysa innehållet i de båda förut nämnda böckerna, huvudsakligen högmässan. »A Server's Manual» är en hjälpreda för mässtjänaren vid den stilla mässan.

Om nu ovanstående böcker på det varmaste anbefallas ämbetsbröder till studium och om den förhoppningen uttalas, att vi snart måtte få ett liknande svenskt ceremoniale, så ber jag att dessa ord icke måtte missförstås därhän, att de skulle uppmana till en okritisk kopiering. Tvärtom. De böra läsas med vaken kritik. Det är ju icke ett *engelskt* utan ett *svenskt* ceremoniale vi behöva. Men läsningen kan knappast undgå att egga till ett djupare inträngande i vår svenska kyrkas egenart i här berörda hänseende. Och det är omöjligt att taga del av dessa böcker utan att känna, vilken välsignelse det skulle vara för oss präster att äga en svensk motsvarighet.

Knut Peters.

Homiletiskt.

Torsten Ysander: I Göteborgs domkyrka; predikningar. Stiftelsen Pro Caritates förlag, Göteborg.

Samlingen utgöres av 18 predikningar, i huvudsak högmässa- och aftonsångspredikningar.

Vid genomläsandet av föreliggande predikningar har jag erinrats om ett sammanträffande förra året med en för mig dittills okänd ämbetsbroder. Vi talade om de kyrkliga förhållandena i den bygd där han hade sin tjänst. Plötsligt avbröt han. »Vi ha viktigare ting att tala om. Låt oss tala om hur vi skola predika rätt för människor om frälsningens väg och frälsningsvissheten. Detta är till sist vårt ämbetes enda mening och för-svar.»

Biskop Ysander har såvitt jag kan förstå till ögonmärke för sin förkunnelse haft detta enda: att samvetsgrant visa sina lyssnare frälsningens väg. Hans förkunnelse rör sig utslutande kring detta ämne. Den sysslar icke med sociala spörsmål, den utbreder sig icke i onödiga analyser av det andliga tidsläget och den s. k. nutidsmänniskans problem. Han ställer sin lyssnare inför frågan om Gud och själens frälsning. Och här ger han klara besked och evangelisk vägledning. Hans förkunnelse är icke aktuell i vanlig, ofta ytlig mening, men blir därför djupare sett alltid aktuell. Han tröttnar icke att tala om »Guds fasta grund», om vad Gud gjort och gör för oss i Kristus, men ställer på samma gång åhöraren inför det oeftergivliga kravet att släppa alla förbehåll och därmed bliva en »i anden fattig», för att så, endast så, kunna mottaga Guds gärning som en frälsande makt.

Författaren har lätt att finna ori-

ginella vändningar och ofta slående bilder, understundom för lätt. Man har ibland det intrycket att bilden mer fångar uppmärksamheten än den realitet den vill åskådliggöra. »Det är angeläget att låta — den gudomlige kirurgen klämma på det onda stället» (!) »Gå vi icke här och nästan trampa ned i Guds möjligheters vingård. Vi ha bara att kräset (!) pressa saften av det.»

Att ansluta texter ur psaltaren till händelser i Davids liv är en vansklighets sak. Författaren gör så i inledningen till sin predikan på 11 eft. Tref., och man känner sig undrande inför ett och annat där. Inför den allegoriserande utläggningen av Jesus första tempelbesök torde mången läsare ställa sig frågande.

Emellertid — den föreliggande samlingen skall säkerligen för många bliva en klar vägledning i »salighetssaken».

Algot Anderberg.

För orgel.

Daniel Olson: Två koralfantasier: Du bar ditt kors, o Jesu mild; Det är en ros utsprungen. C. Gehrman's Musikförlag, Stockholm. Pris kr. 2:50.

Tvenne nya koralsaker av Daniel Olsons redbara organisthand, ärliga och rättframma i sina tonfall, goda och vederhäftiga i den numera avlandets orgelspelare väl kända och värderade »danielolsonska» stilen. Störst intresse och värde har väl den senare av de båda »fantasierna», vilken utgöres av fyra små fina variationer över den gamla julsången »Det är en ros utsprungen». I första var. kontrapunkterar Olson c. f. med koralen 46 (Var man må nu väl glädja sig). Av denna koral, rytmiskt varierad, får komp. även ett motiv till en imitatoriskt genomförd liten sats, som omramar den

till subdominanten transponerade, figurerat fyrstämigt satta koralen (var. 2). Tredje var. är en oktavkanon över pedalorgelpunkter med en i pastoralrytmer utformad kontrapunkterande överstämma. I var. 4 bearbetas koralen som c. f. i överstäm. med imitatorisk genomföring i understämmorna av ett ur koralen vunnit motiv.

Enkelhet, otvungen stämföring, musikaliskt innehåll, välklang, god formell balans äro några av de förtjänstfulla drag, som präglade denna variationssvit, vilken nog får räknas till det bästa, som Daniel Olson hittills skrivit för orgel. Ett anbefallande till flitigt bruk är helt visst onödigt; med säkerhet komma dessa små intagande, oproblematiske »kabinettstycken» att snabbt vinna vidsträckt och välförtjänt popularitet.

Carl E. Rosenquist.

För blandad kör.

Heinrich Schütz: Vier kleine geistliche Konzerte für zwei Frauenstimmen und Generalbass Bärenreiterausgabe 1138.

D. Buxtehude: Sänd ut din ängel, Fader kär. Kantat för 4-st. kör, stråkar och generalbass. Folke og Skolemusik III, I, Wilhelm Hansen.

N. O. Raasted: Jule-Kantate for en solostemme, kor og orgel. Edition Dania.

N. O. Raasted: Paaske-Kantate for en solostemme, kor og orgel. Wilhelm Hansen.

Josef Jonsson: Advent-Psalm för blandad kör, violin, violoncell, orgel el. piano. Nordiska Musikförlaget.

Fyra små andliga konserter av Schütz för två sopraner och generalbas äro lika lämpliga för kyrka som för hem. De komplettera på ett ut-

märkt sätt motsvarande konserter för två mansröster, som tidigare utkommit på samma förlag. De bära samtliga mästarens särprägel: en mästerlig musikalisk och formell utgestaltning med texten som utgångspunkt och inspirationskälla.

Buxtehudes aftonkantat »Befiel dem Engel, dass er komm» har tidigare omnämnts i denna tidskrift. I serien Folke- og Skolemusiks aprilhäfte 1937 har samma kantat utgivits med dansk och svensk text. Körledare och körer skola säkerligen med tacksamhet mottaga denna underbara lilla aftonkantat. Den svenska texten hälsas med glädje och tillfredsställelse.

Vi sakna tyvärr ännu i hög grad goda och lämpliga översättningar, utan vilka de protestantiska mästarnas verk ej kunna infogas i den liturgiska ramen. Översättningen eller rättare textbearbetningen, som är gjord av domkyrkovicepastor A. Adell, fyller alla tänkbara anspråk.

N. O. Raasteds båda kantater äro värda all uppmärksamhet. Det är enkelt, äkta och lätt utförbar kyrkomusik.

Josef Jonsson, den utomordentlige tonsättaren, har på Nordiska Musikförlaget utgivit en Adventspsalm. Den får väl betraktas som ett tillfällighetsverk och borde som sådant ej utgivits i tryck. Detta slag av kyrkomusik torde numera lyckligtvis vara på avskrivning.

J. Hedar.

Heinrich Schütz: Adventshymn.

Nord. Mus. Pris kr. 0:15.

G. Fr. Händel: Davids 100 Psalm.

Körpartitur. Nord. Mus. Kr. 1:20.

Såsom Adventshymn offentliggöres Schütz' Becker-psalm n:o 47 med den obetydliga originaltexten utbytt mot ps. 54:1 och 4 i vår psalmbok. Med sin prägel av schützsk »stålklang»

jämte det tacknämliga förhållandet, att den är tekniskt lätt, bör hymnen kunna bana sig väg till åtskilliga av våra kyrkokörer.

Händels Davids 100de psalm, mera känd såsom »Utrechter Te Deum», är ett strålande verk i mästarens pomposa stil. Tacksamt noteras, att Nord. Musikförl. utgivit ett körpartitur till verket med den av G. Kyhlberg översatta texten lämpad till de olika körstämmorna av David Ahléns förfarna hand.

C. E. R.

Folke- og Skolemusik, III. Ärgång n:o 1—3:

Häfte 1: D. Buxtehude: »Send hid din Engel, Herre from». Kantat för 4-stäm. bl. kör, stråkar och gen.-bas.

Häfte 2: 5 engelske Madrigaler.

Häfte 3: Thomas Laub: Liturgisk Musik (för 4-st. bl. kör). Wilhelm Hansens Musikforl., København. Pris pr häfte kr. 1:50

Den förnäma danska publikationen »Folke- og Skolemusiks» trenne första häften av ärgång 1937 skola behandlas. Det första häftet är Buxtehudes aftonkantat »Befiel dem Engel, dass er komm», som är försedd icke blott med den tyska originaltexten utan även dansk sådan (av H. Vilstrup) och svensk (A. Adell). Kantaten omnämnas på annan plats i detta häfte.

Häfte 2 upptager fem engelska madrigaler för 3—5-stämmig kör av Weelkes, Morley och Wilbye med dansk text av Harald Vilstrup och utgör ett klokt gjort litet urval ur den elisabethianska tidens utomordentligt rika körlitteratur. Tyvärr står texten långt under musiken i värde — den synes mest vara gjord för musikens skull — men trots detta är en bekantskap med denna ljuvligt klingande körmusik väl värd att göra.

Tredje häftet innehåller liturgisk musik av Thomas Laub. Den danske mästaren har bearbetat en del liturgiska motiv för kör: introitus, halleluja, Te Deum etc., och dessutom skrivit några egna saker (för advent, fastan och trinitatis) — allt i sin kända, palestrinensiskt präglade, förnämliga körsats.

Aterstående häften innevarande år skola enligt förhandsannons innehålla sånger för blandad kör av Th. Aagaard, ett häfte för manskör samt ett häfte violinmusik. Man har all anledning med största intresse avvakta dessa häften och deras innehåll.

C. E. R.

Joseph Haydn: Skapelsen, oratorium. Körpartitur. Svensk version av Gustaf Kphlberg och David Ahlén. Kr. 1: 80.

J. S. Bach: Slutkör och Korall ur Johannespassionen. Körpartitur. Svensk version av Bengt Nyström och David Ahlén. Kr. 0: 50.

Diëtrich Buxtehude: Magnificat anima mea. Körpartitur. Svensk version av Ingvar Sahlén. Kr. 0: 70.

J. Eccard: Till templet Jesusbarnet kom. Kr. 0: 20.

M. Prætorius: Hymn på kyndelmässodagen. Kr. 0: 15.

—: *Till dig allena, Jesu Krist. Kr. 0: 15.*

H. Schütz: Du, som frälst oss alla. Kr. 0: 10.

J. S. Bach: Guds rena lamm, oskyldig. Kr. 0: 70.

—: *O kom, du sköna dag. Kr. 0: 15.*

—: *Fem körkoraller till melodin: Jesu, meine Freude. Kr. 0: 35.*

W. A. Mozart: Ave verum corpus. Kr. 0: 20. Nord. Musikf.

Nord. Musikförlaget har under senare år visat ovanligt stort intresse för att göra utländska mästars kör-

verk tillgängliga för svenska sångare. Notbilden i förliggande tre partiturer är synnerligen överskådlig och klar och den svenska texten väl funnen.

I den vanliga serien förekomma dessutom en 6-st. sats för kyndelmässodagen av Eccard, en 4-st. korall över sv. psb. 478 och en 3-st. över sv. k. 194 av M. Prætorius, en sättning av Schütz för långfredagen, en körkorall för samma dag, en annan för 4:de Bördagen och en serie på fem över sv. psb. 216 av Bach samt Mozarts »Ave verum corpus», vars svenska text med sitt innehåll på intet sätt motsvarar den latinska, reabottenhavet.

I. J.

Kyrkokörernas repertoar VII. Finlands svenska kyrkosångsutskott, Församlingsförbundets förlag, Helsingfors.

Det gedigna häftet innehåller till största delen kända sättningar av Bach, Lasso, Hassler, M. Prætorius och Melchior Franck. Även Runbäckes »Öppna mig förståndets öga» och Wikanders »Var kristtrogen fröjde sig» torde vara välkända vid det här laget i Sverige. De finska tonsättarna äro representerade med en enkel men kunnigt gjord korallbearbetning av John Sundberg samt »Förbarma dig» av Henrik Sundblad. Denna tonsats ger stöd åt iakttagelsen, att uppfattningen om kyrklig stil icke alltid är lika hos den kyrkomusikaliska renässansens ledande män på denna och andra sidan listiska långfredagstexten.

I. J.

För Damkör.

David Wikander: Sång i december. Tolv sånger till högtidsdagarna i december. Nordiska Musikförlaget, Stockholm. 2: 50.

Ofta är damkören den enda utvägen om man över huvud vill celebrera en

högtid i hem, ungdomskrets eller kyrka med flerstämmig sång. För övrigt är den utvägen ingalunda något att skämmas för. Om den i någon mån betraktats med överlägsenhet beror det på att repertoaren, som kommit till utförande, i alltför hög grad haft karaktären av dåligt gjorda arrangemang efter manskörsmönster. Numera finnas emellertid goda sättningar för damkör.

Till dessa kan man nu lägga en samling av David Wikanders förfarna hand. Hans 12 sånger avsedda för Sång i december, omfatta körsättningar att sjunga i advent, vid Lucia, på jul och dess annandag. Det är ett behändigt häfte med de vanliga sångerna för denna tid av året arrangerade för trestämmig damkör med pianoackompanjemang. För flickskolor, hemmet och för ungdomskretsarna bör häftet vara en synnerligen välkommen julgåva. A. A.

För en röst.

Birger Anrep-Nordin: I Guds händer. För en röst med piano eller orgel, C. Gehrman's Musikförlag. 1: 25.

Knappast något har sedan länge föranlett en så allmän och bitter klagan som den torftiga repertoar, vilken utförts vid jordfästningar av kör eller oftast av solister. Alla klagomål till trots fortgår det efter det gamla tråkiga maneret. I någon mån har det väl berott på att tillräckligt lättillgänglig, men värdig sång icke funnits att sätta i stället för det gamla vanliga.

Nu har Anrep-Nordin gjort en tonsats för soloröst och piano eller orgel till Ollons psalm »Säll är den som sina händer...» som borde kunna vara en förträfflig sång att anvisa dem som vilja sjunga vid bären. Sång-

en ligger väl till för rösten, om än omfånget är något stort. Den är melodiskt vacker och tilltalande utan att förfalla till det söta, den är värdig med smak av gammal kyrkoton.

Där man så vill kan ackompanjemang utföras av stråckkvartett, var till stämmorna utlånas från förlaget. Detta gör kompositionen naturligtvis välkommen även för den som vid sångstunder och musikafnär vill upptaga någon solosång.

Arthur Adell.

Om Skolesång.

Skolesang: En Arbejdsbog ved Sigrig Rasmussen. Förlag: Einar Hæck, København.

Sigrig Rasmussen har i sin arbetsbok »Skolesang» skrivit ned de erfarenheter hon vunnit under sin sångundervisning vid en seminarieskola i Köpenhamn. Hon säger själv om sina metoder, att arbetssättet leder icke till förbluffande tekniska resultat, men den viktigaste behållningen för barnet blir ett positivt förhållande till det musikaliska stoffet och normalt också betingelser för att kunna tillägna sig en melodi med förståelse för dess musikaliska värde. Denna ödmjuka men samtidigt segervissa programförklaring borde var och en sånglärare göra till sin. — Fröken Rasmussens eminenta förmåga har uppmärksamats på högsta ort. Sålunda vilar till en del Københavns Drengkors musikaliska fostran på henne. Men riktlinjerna äga samma giltighet, vare sig det gäller små elitkorister eller brumbasar. Det är detta som gör boken så värdefull.

I. J.

Kyrkokonst.

Kunst und Kirche, herausgegeben vom Kunst-Dienst und vom

Verein für relig. Kunst in der evang. Kirche. 14 Jahrg. Berlin 1937. Per häfte 1: 25 RM.

Efter ett längre uppehåll har tidskriften *Kunst und Kirche* åter börjat utgivvas. Den förut härskande, ganska radikala tonen har blivit en annan, redigering, format och utstyrsel likaså. Dess program är att samla alla krafter i det nya Tyskland för att stödja konst och hantverk i dess samarbete med den evangeliska kyrkan. En blick på de hittills utkomna tvenne häftena om vardera 24 sidor i vårdad utstyrsel visar, att den nya tidskriften är värd respekt och uppmärksamhet. I första häftet behandlas utförligt den nybyggda kyrkan i Altenlohn i Schlesien. Några notiser om »kyrko-byggnadsverksamhet och fyraårsplanen» söker jäva den vanliga meningen, att kyrkor höra till de statligt förbjudna byggnadsverken. Som bekant tillåtas inga offentliga byggen, som kosta över 60,000 RM., om de icke ingå i 4-årsplanen eller räknas till försvaret. Att denna begränsning icke inverkar så förmånligt på kyrkobyggen är obestridligt, den föga imponerande förteckningen över nya kyrko-

byggnader till trots. Tidskriftens andra häfte är helt ägnat det kyrkliga dopet och skall här livligt anbefallas. Här avhandlas först frågan om funten och dess plats i kyrkan och sedan moderna dopredskap, vartill sluta sig ett par artiklar av stort historiskt intresse. Korta notiser och bokanmälningar verka välredigerade och instruktiva. *Bengt Cnattingius.*

Neue Paramentik. Webereien, Stickereien, Spitzen. Herausg. vom Kunst-Dienst. (Vobachs Handarbeitsheft Nr 176). RM. 1.50.

Ett vackert utstyrt häfte innehållande en riklig samling mönster för kyrkliga textilier har nyss utgivits av den uppslagsrika och livligt verksamma *Kunst-Dienst* i Berlin. Bland de många förträffliga mönster som återgivas, förtjänar här som lämpliga förebilder även för arbeten i svenska kyrkor särskilt framhållas några vackra kalkdukar, dopfuntsdukar och framför allt dopdräkter. De senare visa, att även detta plagg kan givas en kyrklig karaktär.

Bengt Cnattingius.

Korta recensioner.

Solosång. »Psaltare och lyra» kallar Gustaf Nordqvist sina fyra nya sånger till piano (N. Mus. Kr. 1: 50 pr styck): Psaltare och lyra, Det spirar i Guds örtagård, Renhetens ande, Bygg ditt hus på evighetens strand. En nyhet är, att sångstämma bifogas på separat blad. På Nord. Mus.-f. ha även förlagts följande sånger med religiösa texter: Daniel Olson: Påskhymn (kr. 1: 80) och Hannikainens op. 39: Sju andliga sånger (å kr.

1: 50). Den s. k. »Gula seriens» sångavdelning bjuder på tre bekanta Schubertsånger med svenska textöversättningar: Ständchen, Litanei och Die Allmacht. (Pris pr styck kr. 0: 50). Nils Svanfelt har samlat, bearbetat och utgivit »Lucia-, Staffans- och stjärngossevisor» (kr. 2: 50). Patriotisk betoning ha saker som Josef Jonssons Bisp Thomas' Frihetssång (kr. 1: 50), en av de många tonsättningarna till den kärnfulla texten,

Gösta Wallentins »Till Sverige» (kr. 1:50) samt C. L. Nylunds »Du är mitt hem, o, fagra land» och »Susen, I skogar, i fädrens land» (å kr. 1:50).

Adolf Andréns Reformationsaria: »Gud har ej givit oss räddhågans Ande» har utgivits å »eget förlag» till ett pris av kr. 1:50. Gehrman's förl. presenterar Ruben Liljefors' haltfulla op. 42: Tre sånger för en röst och orkester i klavérustrag (kr. 2:25). Från Stiftelsen Pro Caritates Förlag, Göteborg, kommer en obetydlig sång av E. Finnborg: När sabbatsmorgon gryr (kr. 1:50).

Finska förlag ha en del av intresse att bjuda på i fråga om sånger med såväl svensk som finsk text. Ed. Fazer har en »uppståndelsehymn» av Händel (Pris Fmk 12:—), Werner Söderström en samling »Andliga sånger och arior av gamla mästare», samlade och bearbetade av John Sundberg (pris Fmk 50:—). Häftet, som omfattar sånger från 1100-talets »Christ ist erstanden» till Ph. E. Bachs lätt romantiska alster, erbjuder mycket av värde, även om textöversättningen stundtals kan tänkas bli till hinders för sångernas användning åtminstone i riks-Sverige. Sundberg har tidigare även utgivit ett häfte Bachsånger (Fmk 35:—). På samma förlag har A. Maasalo utgivit »17 andliga sånger ur finska folkets tonskatt», bearbetade för solosång och ackompanjemang (Fmk 40:—). R. E. Westerlunds förl., Helsingfors, har Hannikainens fem andliga sånger, op. 38.

Duettsång. Duettlitteraturen är, speciellt om man tänker på dess musikaliska värde, mycket mager. Tyvärr kunna varken H. Sundblads Tre Duetter, op. 32 (N. Mus. Kr. 1:50 pr styck) eller ännu mindre Hjalmar Backmans Två Duetter (R. E. Westerlund, Helsingfors. Pris n:o 1 Fmk 12:50, n:o 2 Fmk 10:—) av kvalita-

tiva skäl sägas vara välkomna bidrag till genren.

Körsång. Av körsånger på lösa blad har N. Mus. bl. a. en Höstpsalm av Henry Lindroth (text: sv. ps. 646), Ivar Widéens tonsättning till Paul Nilssons Västgötahymn samt ett av Hildor Lundvik utfört arrangemang för bland. kör av Brahms allbekanta Wiegenlied (m. svensk text).

Kammarmusik. Det förspörjes i nutiden ett nyvaknande och allt starkare intresse för aktiv musikutövning i hemmet, vilket intresse å andra sidan understödjes bl. a. genom utgivande av verk, som lämpa sig för denna utövningsart. »Arbeitskreis für Hausmusik» kallar sig en helt frivillig, icke föreningsmässig sammanslutning av musiker och lekmän, som vill arbeta för hemmusikens befrämjande. Såsom första publikation har den utgivit Corellis samtliga kända triosonater. Triosonatformen intog inom generalbastidens kammarmusik samma ställning som sedermera stråkkvartetten under den klassicistiska epoken. Arcangelo Corellis, den berömda italienske violinmästaren, triosonater äro förebildliga i stilen och kunna därför, tekniskt relativt lätta som de äro, väl tjäna såsom propagandamaterial för hemmusikens förkämpar. Sonaterna utkomma på Bärenreiter-Verlag, Kassel, i partiturfäften med bifogade violin- och cello-stämmor å Mk. 1.90 (subskriptionspris Mk. 1.60). Vardera häftet innehåller 3 sonater och hela samlingen omfattar 16 häften (= 48 sonater). Utgivaren, Waldemar Woehl, bekant bl. a. för sin utmärkta blockflöjtskola, borgar med sin vederhäftighet för utgåvornas sakliga tillförlitlighet och praktiska brukbarhet.

Rqu.

Ett knippe nya sånger för en röst till ackompanjemang av piano eller

orgel har kommit från Nordiska Musikförlaget just lagom till julen, lämpliga för dem som söka julklappar eller något nytt att utöka repertoaren med före julens fester.

Ren julkaraktär har Josef Jonssons Julsång tonsatt till Frithiof Björks dikt: Juleklocka ring, o ring (Pris 1: 50) samt Henry Lindroths »Julklockorna» (Pris 1: 50). Alice Tegnér har tonsatt ett litet sångspel för barnens julfester »Nu är det jul igen» (Pris 3: 50). Det skall säkert mottagas med förväntningar och tacksamhet av alla dem som ha sångspelsbestyren om hand vid barnens julfester och som förut äro förtrogna med huru väl och vackert

Alice Tegnér vet att tonsätta sånger för barn.

Av mera allmänlig karaktär äro två solosånger av den flitige komponisten Jacob Nyvall. Den ena är Emil Liedgrens bekanta dikt Låt mig bli en pil på din båge utgiven under titeln: Ett verktyg i Herrens hand (Pris 1: 80 med sångstämma). Den andra till en dikt av Heinz Caspari, för övrigt icke så alldeles lyckad, benämnd Till sist (Pris 2: —).

Slutligen har Carl Godin utgivit en tonsättning av Gabrielssons mycket kända och mycket ofta tonsatta psalm om bönen: Det spirar i Guds örtagård (Pris 1: 20).
T. R.

Meddelanden.

Val. Till innehavare av Förenade tjänster ha utsetts:

i Gräsö, Sthlm, R. Pilström, Uppsala, i Medåker, Västm., S. Jonsson, Ödeshög, i Norrbyås, Örb., Sture Lundström, Vansbro, i Transtrand, Kopp., K. L. Johansson, St. Skedvi, i Tvååker och Spannarp, Hall., Martin Larsson, Gränna, i Fliseryd, Klm., Nils Carlsson, Ullared, i Vikar, Örb., Oskar Harald Andersson, Stjärnfors, i Gäddede, Jmt., Nils Åke Hamberg, Alanäs, i Forshem, Skar., B. Brander, Falun, i Götlunda, Skb., Lennart Gustafsson, Långemåla, i Eckerö, Sth., Reinhold Johansson, Transtrand, vid Vikar i Nora, Örb., Harald Andersson, Stjärnfors, i Timrå, Vnrl., Erik Axel Norberg, Håsjö, i Jämjö, Blek., Gustaf Fryksén, Jönköping, i Ekeby, Or., E. Sundgren, därstädes, i Fasterna, Sth., Sten Erik Ahlbäck, Salem, i Silvåkra, Malm., G. Rooswall, därstädes, i Hackås, Jämtl., S. Skogman, Trångsviken, i Håsjö, Jmt., Arvid Höglund, därstädes, i Hogdal, Gtb., Ivar Simonsson, Lommeländ, i Edsleskog,

Älvsb., S. Bengtsson, Skölvne, i Ornlunda, Östg., Lennart Wennerberg, Linköping.

En Minnesfond. *Anna Bergström-Simonssons* namn har blivit känt och aktat i hela vårt land inom skilda kretsar. Hennes banbrytande gärning till fromma för ungdomens musikaliska fostran och en god röstvärd har burit rika frukter. Den sångliga kulturen i våra dagars skolor såväl som den stegrade förståelsen för röstvärdens betydelse ha helt visst sitt upphov i fru Simonssons gagnarika livsgärning. Många äro de som stå i djup tacksamhetsskuld till henne såväl för eggande pedagogiska impulser som ock för återvunnen rösthälsa.

I ett upprop inbjudas Anna Bergström-Simonssons vänner och lärjungar samt envar intresserad att hufvästa hennes minne genom att deltaga i bildandet av en fond, avsedd att bära hennes namn. Denna fonds kastning är ämnad till resestipendier åt lärare i skolsång och i röstvärd.

Undertecknarna Oskar Lindberg, Marianne Mörner, Bruno Nyström, Annie Petersson och Einar Ralf utgöra en kommitté, som å postgirokonto 15 29 33 mottager bidrag till fonden och efter hand redovisar dem i tre av huvudstadens ledande tidningar.

Efter insamlingens avslutande sammankallas givarna till ett sammanträde, som beslutar om fondens förvaltning och hithörande frågor.

Bland undertecknarna märkas *Richard Sandler* och *Arthur Engberg*.

Inför den nya årgången.

Med detta nummer avslutar Tidskrift för Kyrkomusik och svenskt Gudstjänstliv sin tolfte årgång. Inför den stundande, trettonde årgången har Redaktionen inga ändringar att anmäla i avseende på redaktionen eller i fråga om tidskriftens allmänna anordning och redaktion. Det program som Tidskriften hittills fullföljt skall alltfört och med de medel, som stå Redaktionen till buds, även i det följande genomföras.

Det stundande året blir — så långt kan man i varje fall våga att profetera — för varje företrädare av kyrkomusikaliska intressen ett betydelsefullt år. Det blir med nödvändighet den nya psalmbokens och koralbokens år. I skrivande stund föreligger meddelandet om att psalmboksförslaget nu överlämnats av kommitterade till Ecklesiastikministern och att Kungl. Majts godkännandet av psalmboken lär vara att förvänta redan vid sista fredagskonseljen i november 1937.

Ej långt därefter torde man ha rätt att förvänta att det nödvändiga koralbokskomplementet skall föreligga.

Därmed äro de närmaste arbetsuppgifterna också för Tidskriftens nästa årgång bestämda. Det måste bli angeläget för kyrkomusikens speciella representanter att främst själva skaffa sig kunskap om dessa båda nya för gudstjänstlivet självt utomordentligt viktiga böcker. Det skall också bli en angelägen uppgift för Tidskriften att söka bjuda hjälp att föra allmänheten in i psalmboken och koralboken samt att föra psalmboken och koralboken ut till menigheten.

I samband härmed må meddelas att Redaktionen hoppas att, redan i första numret av nästa årgång publicera en omredigering av kyrkokalenderns psalmvalsanvisningar för högmässa och aftonsång samt för veckans andakter, så att hänsyn tages till den nya psalmboken.

Arthur Adell.

A. Mårtenssons Orgelfabrik A.-B.

Tel. 1119

L U N D

Tel. 1119

PIPORGLAR

för kyrkor, kapell och samlings-salar. Ett gediget arbete av modernt konsthantverk.

Ombyggnadsarbeten såväl som re-staureringar och fläktinstallationer utföras med omsorg och yrkesskicklighet.

Infordra våra förslag.

CENTRAL- TRYCKERIET

VASAGATAN 16, STOCKHOLM

SPECIALAVDELNING FÖR
NOTSTICKNING

NOTER och MUSIKALIER

OLOF HAMMARBERG

ORGELBYGGARE

Nya Varvet-Göteborg

Tillverkar kyrkorglar
enligt orgelrörelsens
principer.

Utför alla i yrket före-
kommande arbeten.

Herman Nordfors & Co. Kyrkorgelfabrik

LIDKÖPING

Tel. Kontoret 145 Bostaden 592

Tillverkar piporglar efter nyaste konstruktioner och efter fullt tillförlitliga system av såväl pneumatiskt som mekaniskt. Elektr. bälgfläktar insätts med garanti för tyst gång. Ombyggnader, restaureringar av äldre verk utföras omsorgsfullt. Dispositioner efter såväl äldre som de nya orgelprinciperna jämte kostnadsförslag på begäran kostnadsfritt.

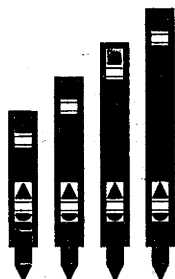
ÅKERMAN & LUNDS NYA ORGELFABRIKS AKTIEBOLAG

KUNGL. HOVLEVERANTÖR

Tel. 26

SUNDBYBERG

Tel. 26

Tillverkning av Piporglar
för kyrkor, kapell och konsertsalar.

Om- och tillbyggnader,
reparationer, omstämningar och ren-
göringar av gamla orgelverk samt
inmontering av elektriska blåsverk
utföras.

Uteslutande svenskt material och arbete.

Kyrko- Orglar

Firma

Orgeltjänst

Innehavare:

Ingeniör Bo Wedrup
Salagatan 41
UPPSALA
Telefon 6357

MUSIKTRYCK

AV ALLA SLAG
MED SÄVÄL
STUCKNA SOM
KOPIERADE NOTER

BRÖDERNA
LAGERSTRÖMS
LITOGRAFISKA ANSTALT
FLEMINGGATAN 16
STOCKHOLM. TELEFON 23 18 80